

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՆԴԻՍ ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻ ՄԸ ՇՈՒՐՁԸ

Կ. Պոլսոյ թերթերը վերջերս հրատարակեցին Ս. Փրկչի Հիւանդանոցին Հոգաբարձութեան կողմէն Պատրիարքին մատուցուած պաշարնագիրք մը որ կը տեղեկացնէ թէ Ազգային Հիւանդանոցը սպանդանոց մըն է մարմնով առողջներուն համար: Հապա ախտաւորներուն համար:

Հոգաբարձութեան տեղեկագրէն հետեւեալ քանի մը տղչերը օրինակենք:

« Հիւանդանոցիս բժշկական մարմնոյն կողմէն տրուած տեղեկագիրքները կը հառատտեն թէ ինչպէս ասկէ առաջ յիմարանոցի բաժնին մէջ թոքախտին ճարտուած ըլլալու սրտածակի պարագան յայտնուեցաւ, այս անգամ ալ նոյնքան ցաւատիթ է յայտնել թէ Հիւանդանոցիս մէջ գտնուող աղջկան որբանոցի իբր հարիւր քսան որբուկներն ու օրբուհիներն յոյժ խճողեալ ըլլալուն, եւ մաքուր մթնոլորտի մը մէջ չապրելուն պատճառաւ, նոյն աւերիչ հիւանդութիւնը այդ զեռաստի զգազղներուն մէջ ալ մուտ գտնել սկսած է, և հետզհետէ ճարակելու աւելն երկիւղ կ'ազգէ:

Հոգաբարձութիւնը կառավարիչ թէ՛ այս որբերը, թէ անոնք որ կը գտնուին Ս. Յակոբի շէնքին մէջ — Եւտի զուլէէն քիչ մը անդին — ամէնքն ալ փոխադրել Սամաթիա, ուր ընդարձակ տուն մը պէտք է վարձել համաճարակին չարիքները խափանելու համար: Բայց զրամ ս'ը է: Հոգաբարձութիւնը իր ամբողջ յոյսը կը հանգչեցնէ Գարակէօզեան կտակին վրայ: Պատրիարքարանը այդ կտակին տրամադրած 100,000 ոսկիի գումարը մինչեւ 20,000ի թշխտեց: Այդ թափթփուցը որբանոցի մը կառուցմանը յատկացուեցաւ: Ե՛րբ սակայն Միգապատ ապագայ մը գուշակելու անկարողները « վաղը՝ Աստուած գիտէ » ըսելով իրենց տկարութիւնը կը խոստուանին ու մէկդի կը քաշուին: Պիտի ներուժ մեզի եթէ կասկածինք որ Գարակէօզեան Հիւճարտաւոր կտակին զործադրութեան « երբ » մտաւորապէս գիտնալու համար թերեւ Աստուած իսկ վարանի:

Հոգաբարձութիւնը սպասելով « մինչեւ որ հասնի այդ բարեբաստիկ օրը յորում ազգը համարէն ուրախութեամբ պիտի տօնէ բացուած վերոյիշեալ գումարով կառուցանելի որբանոցին » առ այժմ կը պահանջէ որբերու փրկութեան գործին յատկացնել այդ գումարին տարեկան 800 ոսկիի տոկոսը: Թշխտման երկրորդ տարեշրջանը այս յունուարին լրացած ըլլալով, 1,600 ոսկի ուրեմն անմիջապէս տրամագրելի է: Այս տողերը գրուած պահուն զեռ չիմացանք Գարասրտեաններու համակերպութեան կամ ըմբոստացման լուրը: Բայց անոնք որոշուած ինչ ալ ըլլայ, Հիւանդանոցին Հոգաբարձութիւնը աչքէ չլիքսկելով մերժողական պատասխանի մը հաւանականութիւնն ալ, արդէն կանխահոգակ իրաստութեամբ կազմ և պատրաստ կը գտնուի շարադէպ ու և է պատահականութեան զիմագրուելու: Որբախնամ մարմինը մարդասէր ու աստուածավախ սրտի մը թելագրանքներէն ներշնչեալ, կ'ազգարարէ թէ երբ իր խնդրանքը անխելի մնայ, ինքն ալ « առաջի Աստուծոյ եւ Ազգին պատասխանատուութենէ զերծ մնալու համար պիտի պարտաւորուի քաշուիլ իր ստանձնած պաշտօնէն: »

Ու Որբերը: * * *

Այս հարցումին իբր պատասխան ամէն հայու օրտէս սրիչ հարցում մը պիտի բղխի:

Հոգաբարձութեան անգամներէն մէկուն զաւակները հիւճարտաւորման վտանգին ենթարկուած պարագային հայրը ինչ որոշուածի կայանք պիտի տար, եթէ անոնց փրկութեանը համար իր յոյսերը աննելիքի մը գտնւմանը վրայ հանգչեցուցած ըլլալով, պարտաւորը վճարուած յապաղեցնէր, կամ թէ՛ սնանկանար: « Առաջի Աստուծոյ եւ Ընտանիքին պատասխանատուութենէ զերծ մընայու համար » այդ հայրը պիտի հրաժարէ՞ր իր հայրութենէն:

Այդ միկնոյն Հոգաբարձութիւնը անցեալ տարի տրուած պարբեր տուած ընդարձակ օրացոյցին մէջ հիններու Աստուածավախութեան ըմբոստումը սքանչելապէս կը պարզէ Տատեան Պողոս պէյին կենսագրութեամբը: Հանգուցեալ Ստեփան Փափագեանի քառասուն տարիի մը չափ առաջ հրատարակած Ժամանակ հանդէսէն կ'արտատպէ հետեւ:

եալ տեղեկութիւնները « Բարեյիշատակ հանգուցեալը (Պո-
ղոս պէլ) » շատ անգամ երեկոյ, ատեն հոն ի Փրկիչ կու-
գար, և գիշերն ի լոյս Ս. Եկեղեցոյն մէջ անհընդհատ
աղօթիւք և սաղմոսերգութեամբ կ'անցընէր, և հետեւ
եալ առաւօտուն Ս. Հաղորդութիւն կ'առնոյր. և նոյն օրն
ալ մեծ հացկերոյթ կ'ընէր, և մինչեւ երեկոյ ալ անձամբ
բոլոր աղքատաց քով կ'երթար, անոնց ամէն մէկուն վի-
ճակը կը տեղեկանար, կը մխիթարէր, կը յուսադրէր
զանոնք, և անոնց աղօթքը կը խնդրէր: Աստուած ալ
կը լսէր այն աղքատաց ձայնին, և օր ըստ օրէ աւելի կը
ձօխացնէր զայն՝ իր Աջը անոր գերզատանին վրայ հո-
վանի ընելով: »

Եթէ պէտք է որ խորին համօգման և սրտի ներշնչ-
չումի տեղ արտաքին ճնշումը պարտաւորէ մարդիկ
գժբաղդներու համար իրենց պարտականութիւնը կատա-
րելու, նախապատիւ կը համարինք աստուածավախու-
թիւն մը որ բարեգործութիւն կը պահանջէ որպէս զի իր
բարիքները պարգեւէ, քան թէ աստուածավախութիւն մը
որ բարեգործական բանթողը բաւական մեծկակ առա-
քինութիւն մը կը համարի պատասխանատուութիւնէ զերծ
պահելու համար ամէն անոնք որ ուրիշներուն օգուտ մը
ընելու կարող են, սւ չեն ուզեր ընել:

Հոգաբարձութեան անգամներէն երեքին նիւթական
կացութիւնը միայն ծանօթ է հանրութեան: Ասոնք են՝
Կիւպէնկեան Պատրիկ, բժիշկ Խորասանձեան, Գրիգոր
Կիւմրիշկերտան պարոնները: Երեքն ալ բաւական խո-
շորկէկ հարոտութեան տէր կը համարուին: Հանրային
ո եւ է գործի գրամական նշանաւոր նպատտ չեն ըրած:
Կարելի է որ շատ գժբաղդներ մխիթարած ըլլան ու շա-
րունակեն մխիթարել. և « ձախ ձեռքինը աջին տուածը
չգիտնալու » պատուիրանին հետեւելով լուծութիւն պահեն,
Բայց կարելի է նաև օր ոչ ալ ձեռքեցինին ոչ ձախ ձեռ-
քերին բանէ մը տեղեկութիւն ունեցած ըլլան: Ան-
ծանօթը չենք կրնար դատել. սակայն այդ երեք անձ-
նաւորութիւններն ալ հրապարակին վրայ մեծ վարկ կը
վայելն, կրնան, առանց ո եւ է դժուարութեան, մէյ մէկ
զուար իրենց նուիրել, ու անկէ ետքը հրաւեր կարգալ
մեր ունեւոր դասակարգին որ փութայ քանի մը օրուան
մէջ ծանր վտանգէ փրկել հարիւրաւոր որբիկները: Ու
մինչ այս մինչ այն, կարելի է զբաղիլ այդ տխրահոշակ
կտակին խնդրովը:

Ինչպէս ուրիշ շատ հայեր նոյն և Գարակէօզեան մը
կրնար երբեք կտակ մը մտքէն չ'անցնել. կամ թէ՛ այդ
կտակուած գումարը շատոնց իր նպատակին կրնար գոր-
ծածուած ըլլալ, այսինքն՝ Առեւտրական վարժարանի
մը կառուցմանն ու պահպանմանը: Ինչ պիտի ընէր Հո-
գաբարձութիւնը, թո՛ղ զայն ընէ հիմակ:

Հիւանդանոցին Հոգաբարձութիւնը չափազանցօրէն
մեղադրելու տրամադիր չենք, վասն՝ զի իր ապրած մի-
ջավայրին ազդեցութեանը ներքեւ է, առանց զգալու:

Հաւանօրէն Պոլիս չէ գտնուած մէկը որ չ'ըսէ « մարդիկը
ուրիշ ինչ կրնային ընել. աստուածաօէր ազգասէրի պար-
տականութիւննին կը կատարեն հրաժարականնին աւրով: »
Շատ մարդիկ իրենց կեանքին մէջ պատեհութիւն ու-
նեցած են այս ճշմարտութիւնը անգամ մը գոնէ հաս-
տատելու:

ԳԵՂՈՒՆԻՆ

Բագմավեպ իր բաժանորդներուն նուէր կուտայ գեղա-
տեօիլ Գեղոռնին: Երփներանգ պրակը սեղանիդ վրայ կը
հանգչի: Կրնաս ուրախ ըլլալ կամ տրտում, վատակա-
բեկ կամ կազդուրեալ, Գեղոռնին ընտանի բարեկամ
մըն է ջովդ որ կը ժպտի քեզի: Կ'առնես, կը թերթեօդ
կը հրճուի, վար կը դնես, նայելու նորէն պէտք կ'զգաս,
և օրանեղութեամբ կը զանգատի թէ ինչո՞ւ զեռ հատ մըն
է միայն:

Խառնամառն պատկերներ օրոնք սակայն հայ մտքի,
ու օրտին առջեւ իբր միաձոյլ զանգուած մը կը ներ-
կայանան:

Հայրենի երկրի յիշատակ մը կը պատկերացնէ կողքը,
ու Մուսանբու բարեխօսութեանը յանձնուած յառաջա-
բանէ մը ետքը, դէմզ կ'ելլէ խրոխտ Այվազովսկին, վեր-
ձինը ձեռքը, կտակին առաջ որուն վրայ ծովը կը ծփայ,
նաւը կը սուրայ: Հայ գեղարուեստը իր հայ պաշտպան
սուրբովը պէտք է ողջունել:

Ու ա՛լ դոյնզօյն նկարները կը յաջորդեն իրարու:
Նախ՝ Հայաստանի ուրախութեան, յետոյ՝ Հայաս-
տանի տրտմութեան պատկեր մը:

Տարօն ենք. Հայկական հարօնիք մը. դուրսնին կախ,
բերաններնին մունջ կնիկներ, ձեւակ մօրուքով տէրտէր
մը օր երկնային օրհնութիւնը հետը կը բերէ. ու կը պա-
րեն, կը ցաթկոտեն էրիկ մարդիկ. բայց կարծեմ թէ ա-
մէնքն ալ անարատ արին Մշեցի ըլլալու չեն. զիմագծեր
կան որոնք Պոլսոյ հայն ալ կրնան յիշեցնել: Եթէ շփո-
թութիւն մը չեմ ընել, կարծեմ թէ ընդօրինակութիւնն է
Պ. Կարապետ Նշանեանի մէկ նկարին զոր տանհինգ,
տասնվեց տարի առաջ տեօած եմ, և որ Պոլսէն Ամերիկա
փոխադրուած կը կարծէի:

Տարօնէն կ'անցնինք Խտալիա: Հո՛ն, Ռեքանթի ալ
հայ կեանք մը կը գտնենք նորէն, հայ հարօնիքներու վա-
ղորդայնը — օրբերու համախմբում: Բայց օրտերնիս ըս-
փոփանքի զգացումով մը կը հանդարտի, երբ այդ տա-
բկու մանչ եւ վեց աղջիկ օրբերը օրքան ուշիմ այնքան
ալ առողջ ըլլալ կը թուին: Դա՛ն հակադրութիւն մը աղ-

զին այն միտ գաւազներուն հետ, որոնց հիւժախտն է դարանակալ:

Երկու վարդապետ խնամակախներն են Մխիթարեանց յանձնուած աւանդներուն: Դէմքերէն մէկը ինծի անձանօթ է. համակրելի դէմք մը սակայն, որ հաւանօրէն այդ պղտիկներուն շատ պատկառազգեցիկ կը թուի: Բայց մեծաւորը Հ. Գանիկ կը բարեխառնէ այդ լրջութիւնը, իր մշտաժպիտ գէմքովը: Օ՛հ, ջանացէք միշտ խնդալ, ու խնդումներս պահել տղաքը, որպէս զի առողջ մեծնան, զօրանան, ու օր մը զիտնան կեանքի պատերազմն ալ խնդալով մղել, այսինքն՝ արհամարհանքի ուժովը:

Հետզհետէ կանանչ ու կարմիր կուգան. «ժամակարգութեան կողմ» թանձր արծաթեղէն թիթեղով ոսկեջրած: Գործ կեսարացի ոսկերչաց. շինած յամին 1602».— Աղամեան՝ բնական ու զերական գէմքերուն մէջ.— Շիրիմ Լեւոն Եի.— Մահարձան Ջուղայի.— Արարատ՝ Աւիշանի «Առաւօտուն զոնակն է բաց»ովը, որ խէւե բերնուց զիտնանք՝ բայց նորէն կարդալու անգիմազրելի փորձութիւնը կունենանք.— «Սիօական»էն աղտոր պատկեր մը, և կ'անցնինք գէմքերու:

Կը տեսնենք Քամառ—Քաթիպան, իր առան ձնասօնեակը, իր Նախիջևանի տունը եւ ընտանիքը, ընդարձակ կենսագրութեամբ որ թէւե քանի մը տարի առաջ գրուած ըլլայ, բայց նորութիւն մըն է մասնաւորապէս արտասահմանի Հայոց համար: Մենէ տարօրինակ տաքութեամբ սիրուած բանաստեղծի մը՝ Նալբանդեանցի՝ տունը կը յաջորդէ Քամառ—Քաթիպայի բնակարանին, ու «Ազատ—Աստուածն»ի և «Մայր—Արագօի»ի երգիչները միենայն գերեզմանատան մէջ իրարու քով կը հանգչին, ինչպէս իրարու քով կ'ապրին ամէն հայու օրտի մէջ:

Այն բոլորին երբ աչքս այդ տուններուն վրայ յառած է, միտքս ալ յանկարծ կը թռչի հեռուները, անդին հանգարտ անապատ թաղի մը մէկ զառի վերին բալթօրիքը: Հոն տնակ մը կայ, մէկ սենեակով զրեթէ խրճիթ մը, «Սեղրակին պղտիկ տունը» կը կոչուի մինչև հիմակ: Պարտէզը որ կը տիրէ նեղկիկ փողոցին վրայ, մինակ մէկ ծառ մը ունի, բայց գարատանի մը հետ չեմ փոխեր, այդ մէկ հատիկ ծառը, զի նոննի մըն է: Իր անունը տուած է լատինոս փողոցին որ «նոննիի փողոցը» կը կոչուի: Հայ նկարիչ մը պիտի մօլորի՞ մինչև հոն, պիտի երթայ մինչև Օրթագեղի այդ անմարդաձայն փողոցը, ու պիտի նկարէ Գեղոսի յաջորդ պրակին համար անակը ուր մեռաւ Պէշիկթաշիան:

Բայց վերագանձած աչքիս առջեւի իրականութեան: Նախիջևանցի երկու հայ բանաստեղծները իրարմէ կը բաժնէ օտարազգի բանաստեղծ—երգահան մը: Վերադառնալ, որ եթէ ոչ արեւմտի բայց արաբ գեղակից կրնանք համարել մերիններուն: Ան ալ «Յէր իմ հայրենիք»ը Իսախան և աշխարհի համար թրթաւացուց: Չեմ զիտեր լսած էք նոր Միծեւնակը, Թրապիարայի «Մնաս բարով»

ին նուազումներովը: Շատ կրկնել պիտի տաք երբ լաւք:

Պրակը որ բացուած էր հայ նկարչով մը, կը փակուի հա—խտալուհի բանաստեղծով մը, Վիկթորիա Աղանուր, որուն անունը շատ ծանօթ, ոմանց համար ալ գործերը, բայց դէմքը կը մեար անծանօթ: Հայկական զիմագծեր, տպաւորիչ պատկեր մը, որ արունը շատ տաք թուի գեղունի մը ենթադրել կուտայ: Ու սիրտը եւ տաղանդն ալ շատ տաք են: Կը բաղձայի այս էջերուն մէջ թարգմանուած տեսնել Հայաստանի նուիրած աղտոր բանաստեղծութիւնը, որ երեք տարի առաջ իտալական մեծ հանդէսի մը մէջ երևցաւ, Անթոնիան էր թէ Ռիվիարան, չեմ յիշեր:

Հ. Արիստակէս Քաթիպանի բանաստեղծութիւն օտանաւորներէն մէկ քանին թարգմանած է: Ըզձալով որ այդ հոյակապ թարգմանչէն հատոր մը հրատարակուի որպէս զի քննադատ բանասերները պատեհութիւն մը ունենան գեղեցիկ տաղանգ մը հանրածանօթ ընել հայ ազգին, առ այժմ կ'արտագրեմ Գեղունիէն քանի մը տող, մեր ընթերցողներուն գաղափար մը տալու համար Հ. Արիստակէսի գործնականապէս զեղեցկապաշտ մտքին վրայ:

ԴԵՎՏԵՄԲԵՐ

Կ'ամբաստանս դաշտավայրիս մէջ հոս եւ հան
ոռողածից
Ոճասպաս ծածերուն ձիադերը դեպի երկինք:
Կ'անձրևէ. կը տիրէ անք դարձած ընդարձակ
Միայն ուրեան վրայ, յառթիւսն:
Այսպէս հոգսոյն ամայի անհոսն ուրեան վրայ
երբեմն
Արցունքները կ'անցրևեն շրտիկ մնչիկ. ա.
դաշտաւոր
Եւ վատուած, այսպէս երբեմն մարգկոյտի
բազումներ
Կ'երկնեան դեպի երկինք:

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ

Լուսինը կտր եւ կարմիր
կը բարձրանայ հեռաւոր
Մարգերէն վեր, որ գիշերն
Ոսնի մոխրի երանցներ:

Ճերմակ ձիադի մ'որոտակտեր
կը կտրէ միմիայն
Անեցր անվերջ արօտիկ
Գորչայիմ գոյնն հաւասար

Այն մերմիտրեան կը ժպտի
Լիպոնսիւնը. կաշիւ
Վըրայ սեռ շոռն մը անշարժ
Կ'նայի լուսնիւն և կը հաչէ...

Պէտք է գիտել որ յանգիւրջը մարմալէն ինքնազա-
տագրութեամբ է որ Հ. Արիստակէս կը յաջողի մեզի այս-
քան ուժեղ եւ ներդաշնակ հայերէնով ներկայացնել իտա-
լական տաղերու անուշութիւնը:

«Որբունիի առթիւ» ընդարձակ յօդուածին ընթեր-
ցումէն յետոյ ցտեսութիւն ըսելով կը փակենք Գեղդաճին
որ Հայոց համար գեղեցկասիրութեան նոր թուականի մը
ողջոյնն է:

Ո՛չ միայն մեր վանական այլ եւ աշխարհական զը-
րականութեան համար Որբունիին, Գեղդաճին հրատա-
րակութիւնները յառաջիմական նորութիւններ են որոնք
իր ժամանակի փոփոխութեան նշաններ պէտք է ուշա-
գրաւ դռնան: Ու Բագմալիպի ժամանակակից եռուն
զեռուն կեանքն ալ միանգամայն կը հաւաստէ թէ մեր
զրական էն մեծ հաստատութիւնը նոր շրջանի մը մէջ
մտած է: Այս յառաջիմութիւնը անընդհատ շարունա-
կութիւն մը կը խոտանայ, վասն զի հապճեպի վիժումը
չէ, այլ հանդարտօրէն պատրաստուած բնաշրջումի մը
գործն է:

Մխիթարեանց գրական նոր կեանքը «յառաջիմու-
թիւն» որակելով ճիշտ ու ճիշտ բացատրութիւնը գոր-
ծածած չենք համարուիր: Մտաւոր շարժումին մէջ կա-
րելի չէ մատը որոշ կէտի մը վրայ դնել եւ ըսել «հո՛ս
յետադիմութիւնը կանգ կ'առնէ եւ յառաջիմութիւնը կը
սկսի»: Անոնք որ մեզի Հայկազեան բազմիքը պարգե-
ւեցին յետադիմականներ կ'են բազմաթիւսմամբ անոնց որ
հիմակ մեր լեզուն գիտութեանց նոր բառարաններով կ'օժ-
տեն: Ինճիճեան մը, Չամչեան մը, միթէ Ալիշանի մը
ոահվիրայները չկ'են: Բագմալիպի հիմնարկութիւնը վաթ-
սուն տարի առաջ, յետաձգութեան ապացոյց մըն է:

Աշխարհաբար Տանթէն պիտի մոռցնէ՞ զբաբար Հոմերոսը:
Ժողովուրդ մը անզգալապէս կը փոխէ կեանքին պայման-
ները. իր մտքին առաջնորդները երբ ժամանակին պա-
հանջումներուն գոհացում տալու կը հետամտին, ո՛չ
յառաջիմական են, ո՛չ յետադիմական, այլ՝ իրենց
ատենին գործնական մարդիկը: Մխիթարեանց տպարա-
նէն ելած բոլոր զրքերը իրենց հրատարակութեանց թը-
ւականներուն կարգովը եթէ քննելու ելենք, մեր ցե-
ղին երկու դարու մէջ ապրած յաջորդական կեանքերուն
համայնապատկերը աչքերնուս առջեւ պիտի պարզուի:

Ս. Ղազարը մեր զրական միակ հաստատութիւնը եղած
է որ առանց բոլորական ընդհատումի գործ մը առաջ
տարած է անդադրուած յարատեւութեամբ: Իր հրատարա-
կութիւնները մեր ազգին երկու դարու մէջ ամէն օրուան
բարոյական, մտաւորական, տնտեսական միջին կացու-

թեանը համապատասխանած են: Վանական շրջանակի
սահմաններուն մէջ պարփակուելով, եւ ազգին քաղաքա-
կան տարբեր տարբեր կացութիւնը աչքի առջեւ ունենա-
լով Ս. Ղազար տուած է ու կուտայ ինչ որ ժամանակը կը
խնդրէ: Գրականութեան մէջ ալ կը ճշգրտուի «խնդրանքի
եւ մատուցումի» օրէնքը

Մխիթարեանք ըմբռնած են նաև թէ ազգին եւ իրենց
մենաստանին միջեւ միաբանութիւնը կ'աւարտանդի այն-
պիսի հրատարակութիւններով միայն որոնք մեզի բաժան
բաժան ընելու ճակատագրեալ չեն:

Ինչպէս վիճանայի Մխիթարեանց համար Այսրնեան
Արքեպիսկոպոսին Արքայութիւնը նոր շրջանի մը սկզբ-
նաւորութիւնն է, նոյն եւ վենետիկի Մխիթարեանց հա-
մար ալ Կիրիզեան Արքեպիսկոպոսին պաշտօնավարու-
թիւնը կը զուգահեռ պիտի բնաշրջումի շեշտման ժամա-
նակի մը:

Ս. Ղազարու կրթական ու «առաքելական» ձեռ-
նարկները որոնք արդի Արքաճօր վարչութեամբ բազմա-
ցած են, ընդհանուր կերպով դուրս կը ձգուին Մխիթար-
եանց վելարբերեալ այն ուսումնասիրութիւններէն որոնք
երբեմն երբեմն այս էջերուն մէջ կ'երբօյն: Հիմակ երկիրը
ապրողներն են որ կրնան գիտակցօրէն գիտել, քննել,
դատել ինչ որ կը կատարուի: Մենք Հայրենիքէն բացա-
կաներս Մխիթարեաններու աշխատութեանց գրական բա-
ժինը աչքերնուս առջեւ ունինք, ան է որ ամբողջ ազգը
կը շահագրգռէ. կրնանք մօտէն հետամտիլ ամէն հրատա-
րակութեանց:

Կիրիզեան Արքեպիսկոպոսին Արքայութեան պատ-
մութիւնը օր մը պիտի սահմանուի «յեղապաշտութեան
բարգաւաճման եւ աշխարհաբարի տիրապետութեան թը-
ւականը»:

Մօտաւորապէս քառօրդ դարու մը մէջ Ս. Ղազարի
տպարանը մեզի ընծայեց պերճ ու չքեղ հրատարակու-
թիւններ, իրենց տեսակին մէջ անմասն: Կը բաւ յիշել՝
Սիւտաւանը, Սիւսկաւանը, Արարատը, եւ դեռ ինչ որ կը
պատրաստուի. չմոռնալով պատկերազարդ մեծ բազմիք-
ները լեզուական թէ աշխարհագրական, եւ Գեղունիսե-
րու նոր շրջանը: Այս տեսակ հսկայ գործերը մէկ օրէն
միւսը չէ որ կը բղիւն ինքնիրենին. համբերութեան,
ժանրածանր աշխատութեանց, մեծ ծախսերու կա-
րօտ են որպէս զի տարիներու ընթացքին մէջ երեւան
գան:

Աշխարհաբարին տիրապետութիւնը յանկարծածին
նորութիւն մը չ'երևնար: Մխիթարեանները հիմակ չէ որ
արդի հայերէնին դիմում կ'ընեն, իբր միջնօրի ժողովրդ-
դին զարգացմանը: Բագմալիպը զբաբար չ'հիմնուեցաւ, եւ
այլ Յոռաշիկները հայ օրտերը հնաւանդ քարբասով հը-

րահարեցին: Վենետիկի տպարանը երկու դարու ժամանակամիջոցին բազմաթիւ աշխարհաբար գրեցերով ճախացուցած է հայ մատենագրարանը: Գրաբարը բարձր գրականութեան սեփական լեզուն էր, իսկ քսան տարիէ ի վեր կամաց կամաց աշխարհաբարն է որ ազնուապետականութեան մենաշնորհը գրաբարէն կը խլէ: Ա՛լ դժուար պիտի ըլլայ տիեզերական մատենագրութեան մեծ գործերը գրաբար հայացնել: Սակայն աշխարհաբարի հետ այս փոխանակութիւնը առ այժմ ո՛րք է ազգեցութիւն պիտի չունենայ ընթերցող հասարակութեան մաքին վրայ: Պոսիւէ կամ Սոփոկլէս աշխարհաբար թարգմանուած ըլլան կամ գրաբար, դիւրահասկնալի չեն անխտիր ամէն հայու: Հ. Ղազարեանի Տանդէն կարդացողները անոնք են որ Հ. Նազարեանի Տանդէն ամբողջացմանը կը սպասեն: Մեծ գրականութեան համը անոնքու համար հայ միտք մը բազմակողմանի զարգացմամբ օժտուած ըլլալու է. ու այդ հայն ալ պէտք է գրաբարը սորված ըլլայ—կա՛մ թո՛ղ սորված ըլլար: Այս դիտողութեան արժէքը ինչ որ ալ ըլլայ, ակներև է սակայն որ գրաբարը Ս. Ղազարու վանքին մէջ հետզհետէ իր կուռանը կորսնցընելու վրայ է: Զուգարկութիւն մը Կիւրեղեան Արքեպիսկոպոսին Արքայութեան շրջանին հետ:

Վանքին համար նոր ժամանակներու գալստեան յայտարար նշան մըն էր երիտասարդ վարդապետի մը ընտրութիւնը արքայութեան պաշտօնին: Հ. Կիւրեղեան աչքի զարնող ու է գործով մը նշանաւոր չէր հանդիսացած մինչեւ 1869: Այդ թուականին էր որ Ռափայելեան վարժարանը ուսուցչութեան պաշտօն ստանձնեց, եւ 1872ին Հ. Ալիշանի յաջորդեց իբր տեսուչ: Այդ կարճ ժամանակամիջոցին վարչական առաջնակարգ յատկութիւններ ցոյց տուաւ, որով Հիւրմուզեան Արքահօր մահէն յետոյ, Արքայութեան կոչուեցաւ, մասնաւորապէս երիտասարդ վարդապետներու բաղձանքով: Նոյն տարի Արքան հեզահամար ու քաղցր բնաւորութեան կը միացնէր զօրեղ կամք, եւ մեծ վարչապետի մը արժանաւոր ձիրքեր. ու տարօրինակ աղխատող մըն էր իր պաշտօնավարութեան շրջանը կը շարունակուի եւ ամենափայլուն թուական մը պիտի թողու Ս. Ղազարու պատմութեան մէջ, որ մեր ազգային ժամանակակից պատմութեան էն նշանաւոր գլուխներէն մէկը կը յօրինէ:

ՄՐՔԻՄՐ ՄՐՔԻՄՐԵԱՆ

Երասողուս ե իր ուղեկիցները արդէն մօտեցած են Սըլվազի, երբ երիտասարդը յանկարծ հեռուէն կը նշմարէ Միս Ռիլլընի թաշկինակին խել խօլ տատանումները օդին մէջ: Այդչափ հեռաւորութենէ չի կրնար որոշել թէ ո՛վ է ան, ճամբուն վրայ:

—Միս մինակ կի՛ն մը, կը պոռայ: Բան մը պատահած ըլլալու է, Ֆինէլլա:

Մանկամարդ աղջիկը հեռադիտակը ձեռք կ'անէ:

—Միս Ռիլլընն է, կ'ըսէ, մեզի դիմաւորելու ե կեր է:

—Վազեմ երթամ նայիմ ինչի՛ պէտք ունի, կ'ըսէ Էրասողուս: Թամբը կամ սանձը բան մը եղած ըլլալու է: Հարիւր տարի ալ ապրի, ձի նստիլ սորվելիք չունի: Բայց շիտակը շատ սիրուն բան է այսպէս մեզի դիմաւորելու գալը: Զապթիկներուն քովէն մի՛ զատուիր, մի գուցէ Գիւրտեր ըլլան այս կողմերը:

—Ուշադիր գտնուէ՛, կ'ըսէ Ֆինէլլա:

Բայց երիտասարդը, որ հայրենի տունը վերադառնալու հրճուանքէն խելքը թոցուցած է, ձին սրարշաւ կը վազցնէ:

Էրասողուսի մօտենալուն, Միս Ռիլլըն մէկ քանի կանգուն ետ կ'երթայ դէպի մացառուտը: Երիտասարդը ձիէն վար կը ցատկէ բերկրութեան թափով մը:

—Մի՛ս Ռիլլըն, կը սկսի, ի՛նչ բանի կը պարտիմ այս անակնկալ...

Խօսքը դեռ բերանն է երբ վեց հոգի մացառուներուն մէջէն կը խուժեն եւ զանի կը զգեսնեն: Գարա Օղլու իբր թէ փորձ մը կ'ընէ դէպի զաշտը փախչելու, բայց զանի ալ կը բռնեն ու գետին կը զարնեն:

—Փախէ՛ք, փախէ՛ք, կը պոռայ աւազակը Միս Ռիլլընի, ձեր վրայ հրացան պարպել չեն համար ձակիր:

Միսիոնարուհին, ամէն ժամանակէ աւելի համոզուած Գարա Օղլուի անկեղծութեանը, ճիշ մը կ'արձակէ ու կը կծկէ: Հազիթ թէ հարիւր կանգուն հեռացած է, աւազակները, հեզնական խնդուքներով, Գարա Օղլուի կապերը կը քակեն, Էրասողուսը նորէն իր ձիուն վրայ կը դնեն, ոտքերը կը կապեն, ձիերսին կը հեծնեն եւ Էրասողուսի հետ մէկտեղ աներևոյթ կ'ըլլան քառասմբակ:

Երբ Ֆինէլլա քիչ ետքը զապթիկներուն կը հետ հասնի կուգայ, մէկ քանի կոտորած ճիւղեր միայն իբր նշան կը յեան պատահած կուրին:

—Ինչո՞ւ աւազակներուն ետեւն չէք երթար, կը պա՛

ԱՐՑՈՒՆՔՈՏ ՀՄՑԸ

Ե.

Էրասողուս ե իր ուղեկիցները արդէն մօտեցած են Սըլվազի, երբ երիտասարդը յանկարծ հեռուէն կը նշմարէ Միս Ռիլլընի թաշկինակին խել խօլ տատանումները օդին մէջ: Այդչափ հեռաւորութենէ չի կրնար որոշել թէ ո՛վ է ան, ճամբուն վրայ:

—Միս մինակ կի՛ն մը, կը պոռայ: Բան մը պատահած ըլլալու է, Ֆինէլլա:

Մանկամարդ աղջիկը հեռադիտակը ձեռք կ'անէ:

—Միս Ռիլլընն է, կ'ըսէ, մեզի դիմաւորելու ե կեր է:

—Վազեմ երթամ նայիմ ինչի՛ պէտք ունի, կ'ըսէ Էրասողուս: Թամբը կամ սանձը բան մը եղած ըլլալու է: Հարիւր տարի ալ ապրի, ձի նստիլ սորվելիք չունի: Բայց շիտակը շատ սիրուն բան է այսպէս մեզի դիմաւորելու գալը: Զապթիկներուն քովէն մի՛ զատուիր, մի գուցէ Գիւրտեր ըլլան այս կողմերը:

—Ուշադիր գտնուէ՛, կ'ըսէ Ֆինէլլա:

Բայց երիտասարդը, որ հայրենի տունը վերադառնալու հրճուանքէն խելքը թոցուցած է, ձին սրարշաւ կը վազցնէ:

Էրասողուսի մօտենալուն, Միս Ռիլլըն մէկ քանի կանգուն ետ կ'երթայ դէպի մացառուտը: Երիտասարդը ձիէն վար կը ցատկէ բերկրութեան թափով մը:

—Մի՛ս Ռիլլըն, կը սկսի, ի՛նչ բանի կը պարտիմ այս անակնկալ...

Խօսքը դեռ բերանն է երբ վեց հոգի մացառուներուն մէջէն կը խուժեն եւ զանի կը զգեսնեն: Գարա Օղլու իբր թէ փորձ մը կ'ընէ դէպի զաշտը փախչելու, բայց զանի ալ կը բռնեն ու գետին կը զարնեն:

—Փախէ՛ք, փախէ՛ք, կը պոռայ աւազակը Միս Ռիլլընի, ձեր վրայ հրացան պարպել չեն համար ձակիր:

Միսիոնարուհին, ամէն ժամանակէ աւելի համոզուած Գարա Օղլուի անկեղծութեանը, ճիշ մը կ'արձակէ ու կը կծկէ: Հազիթ թէ հարիւր կանգուն հեռացած է, աւազակները, հեզնական խնդուքներով, Գարա Օղլուի կապերը կը քակեն, Էրասողուսը նորէն իր ձիուն վրայ կը դնեն, ոտքերը կը կապեն, ձիերսին կը հեծնեն եւ Էրասողուսի հետ մէկտեղ աներևոյթ կ'ըլլան քառասմբակ:

Երբ Ֆինէլլա քիչ ետքը զապթիկներուն կը հետ հասնի կուգայ, մէկ քանի կոտորած ճիւղեր միայն իբր նշան կը յեան պատահած կուրին:

—Ինչո՞ւ աւազակներուն ետեւն չէք երթար, կը պա՛

դատի մանկամարդ աղջիկը :

Չապթիկներուն մեծը ուտերը կը թոթօւէ :

—Քիրտեր են, կ'ըսէ ծոնելով ու կակուզ հոգին վրայ
առքի հետքերը քննելով: Առանց վաշիին հրամանին չենք
կրնար անոնց վրայ յարձակիլ: Պէտք է Սըվազ երթանք:

Կեանքին մէջ առաջին անգամը ըլլալով Միս Ուիլսըն
ընդուն քաշած կեցած է:

—Ինչո՞ւ ձերնէդ իջաք ու այդպէս յիմարաբար նշան
ըրիք, կը հարցնէ Ֆինէլլա՝ ատելութեան ու կասկածի
անձկոտ շեշտով մը: Գարա Օղլուն հո՞ն էր: Մինա՞ք էիք:

—Հետուէն ձեզի տեսայ: Դիմաւորելու եկած էի:
Ձիւն իջայ, հանգչելու համար: Յետոյ թաշկինակս երեւ-
ցուցի երբոր աւելի յատեցաք, կ'ըսէ Միս Ուիլսըն:

Ֆինէլլա շեշտակի անոր կը նայի խորագննող աչ-
քերով:

—Մինա՞ք էիք, կը հարցնէ երկրորդ անգամ ըլլալով:

—Ա...յո՞, կ'ըսէ Միս Ուիլսըն: Ես Բ'նչ ըրի, Ֆինէլ-
լա, որ այսպէս չարութեամբ կը վարուիք հետս:

—Սո՛ւտ կ'ըսէք կոր, կը մրմռայ Ֆինէլլա դաժան ձայ-
նով մը: Եթէ Էրաստուսին բան մը պատահելու ըլլայ,
երբեք պիտի չներեմ ձեզի: Երբե՛ք, երբե՛ք, երբե՛ք:

Այդ միջոցին, Գոյսըն ֆինի մէկ նշանին վրայ, անգ-
լիացի սպասաւորը՝ Թոմսըն՝ իր ձին ժօտ կը բերէ:

—Ես զինքը պիտի գտնեմ, կ'ըսէ կոյրը ամօր
ձայնով մը:

—Դո՛ւք, կը բացագանչէ Ֆինէլլա ապշութեամբ: Բայց
դուք չէք տեսներ:

Բանաստեղծը կը ժպտի,

—Թոմսընը հետս պիտի գայ, եթէ այդ սրիկաները
գալ չուզեն. է՛, Թոմսըն:

Թոմսըն մէյ մը զապթիկներուն կը նայի ու ակուաններ
կը կրճաւէ:

—Անչո՛ւշա, տէր:

—Ես ալ պիտի գամ, մէջ կը մտնէ Ֆինէլլա:

—Դուք ճամբանիդ պիտի շարունակէք Սըվազ, կը
պատասխանէ կոյր բանաստեղծը շէնչող ձայնով մը: Մեր
մտին բնաւ հօգ մի՛ ընէք, Միս Ֆրոմ: Մենք Անգլիացի
ենք, և ոչ ոք կը համարձակի մեզի ձեռք գպցնել: Ձեռք
թոթօւենք, ու ճամբանիդ շարունակեցէք Սըվազ: Շատ
չանցած հոն կուզանք ձեզի կը գտնենք:

—Բայց մէկ քանի զապթիկ տոէք հետերնիդ, կը
թախածէ Ֆինէլլա:

Չապթիկները միաբերան կը մերժեն ֆինի ընկե-
րանալ:

—Ժամանակ կը կորսնցնենք կօր, կ'ըսէ կոյրը հապ-
ձեպով: Թոմսըն այդ սրիկաններուն հետքը պիտի բռնէ,
և եթէ Գարա Օղլու հետերնին է, ան անգլիերէն կը
խօսի, այնպէս որ զիրաւ պիտի կրնամ խօսք հասկննել
իբրև:

—Ես ալ պիտի գամ, կը կրկնէ Ֆինէլլա սրօշ-
զօբօբ:

—Մեզի վայրկեան մը մինակ ձգէ, Թոմսըն, կ'ըսէ
ֆին: Միս Ֆրոմի հետ առանձին խօսիլ կ'ուզեմ:

Թոմսըն ձեռքը զխարկին կը տանի եւ ետ կը քաշուի:

—Ինծի նայեցէք, Միս Ֆրոմ, ատեն մը կար որ
խօսքէս դուրս չէիք ելլեր, կ'ըսէ ֆին: Մինչեւ հիմակ
լսկ բեռ մը եղայ ձեզի: Եթէ այդ անգամները ձեռք ձը-
գեմ կրնամ գործը հետերնին կարգադրել: Պ. Մարշալ
հտանսօրէն ծուղակի մը մէջ ինկած է: Յաւիտեան զըժ-
բաղդ պիտի ըլլայիք եթէ իրեն բան մը պատահի,
այնպէս չէ՛:

—Այո՛, յաւիտեան, կը պատասխանէ Ֆինէլլա դող-
ղօշուն շրթունքով ու գունաթափ այտերով:

—Անչուշտ: Ուրեմն զապթիկներուն հետ Սըվազ
գացէք, Պ. Մարշալի միջոցաւ մէկ քանի կանոնաւոր զօրք
տոէք կուսակալէն, ու յետոյ մեզի հետեկեցէք կարելի
եղածին չափ շուտ: Հաւանօրէն, գործը լոկ փրկանքով
մը կը լլինայ. բայց եթէ հիմակ անմիջապէս այդ սրի-
կաններուն չհետեինք, հետքերնին կը կորսնցնենք: Ալ
աւելի ժամանակ կորսնցնել մի՛ տաք: Առ այժմ մնաք
բարով:

—Ձեմ գիտեր ինչպէս ձեզի շնորհակալ ըլլայ, կ'ըսէ
Ֆինէլլա սրտաբեկ: Ինչո՞ւ հոս եկանք: Լաւագոյն պիտի
չըլլար Միս Թրէստօքի սպաննիչին օձիքը ազատ թողուլ:
Ինչո՞ւ հոս եկանք:

ֆին ձեռքը կերկնցնէ, և մանկամարդ աղջկան ձեռքը
կը սեղմէ սովորականէն աւելի երկարօրէն:

—Եկանք որպէս զի կարենամ օ եւ է չնչին ծառա-
յութին մը մատուցանել ձեզի, կ'ըսէ մեղմ ձայնով մը:
Ձեզ ճանչնալէս ի վեր, իմ երազս է օ եւ է կերպով օգ-
տակար ըլլալ ձեզի: Մնաք բարով, Ֆինէլլա: Օր մը պի-
տի հասկնան, և... պիտի ներէք յիմարութեանը որով...
Բայց հիմակ ինչիբը ատոր վրայ չէ:

Եւ ապշած աղջիկը գեռ ըստ բաւականին շրմբոնած
թէ ի՛նչ պատահած էր, զապթիկները կուզան եւ իրեն
հետ ճամբայ կ'իյնան դէպի Սըվազ:

ֆին կը սուլէ ու Թոմսընը կը կանչէ:

—Գահ մը կեցիր կ'ըսէ, մինչեւ որ տեսութենէ հե-
տանան: Ըսէ ինծի երբոր երթան:

—Գացին, տէր, կ'ըսէ Թոմսըն քիչ ետքը:

ֆին ձեռքը կ'երկնցնէ:

—Մնաս բարով, Թոմսըն: Երբոր Անգլիա գաճանա-
նօտարիս գնայ, Բեզի համար հրահանգներ թողած եմ
իրենց: Հիմակ ձիգ հեծիր և գնա մերինները գտիր:

—Ինչո՞ւ, տէր Գոյսըն օր ճամբէն պիտի երթաք, կը
հարցնէ Թոմսըն ապշութեամբ:

—Պ. Մարշալը տանող սրիկաններուն ճամբուն վրայ
դիր գիտ, յետոյ ձիւտ մէյ մը զարկ ու ճամբայ հանէ,
մտահ էմ որ անոնց պիտի հետեւի եւ գտնէ զիրենք:
Ձիբը մինակ մնալ չեն սիրեր, զիտե՛ս, Թոմսըն:

—Ես ալ չեմ սիրեր, տէր, թէպէտ ձի չեմ, կը պա-

տասխանէ թոմարն՝ հանդարտօրէն ժողովելով Գինի ձի-
ուն օանձը:

— Ի՛նչ ըսել կ'ուզեօ կոր, կը հարցնէ Գին ծանրու-
թեամբ:

Թոմարն իր ըկովկէրը գրպանին մէջ կը տեղաւորէ
ձեռքին մօտ, ու երկու ձիերն ալ ճամբայ կը հանէ:

— Հետքին սկսած տեղը հասա՞նք, կը հարցնէ Գին:

— Այո՛, կ'ըսէ թոմարն անտարբեր ձայնով մը:

— Ուրեմն ձեռքդ տուր ու ելիր գնա: Մնաս բարով:
Դուն միշտ հաւատարիմ ու անձնուէր եղած ես ինձի,
Թոմարն: Եթէ բան մը պատահելու ըլլայ, մի՛ մոռնար
նօտարիս երթալ:

Թոմարն յամառօրէն կը շարունակէ Գինի ձիուն ա-
ռաջնորդել:

— Ելիր գնա՛, կը հրամայէ կոյր բանաստեղծը:

— Ներեցէք, տէր, կ'ըսէ թոմարն՝ ձեռքը զխարկին
տանելով վարժութեան բերմամբը, ներեցէք, տէր, եթէ
տուն դառնալու ըլլանք՝ կրնաք զիս ճամբու գնել, բայց հօս,
չունէն ցա՛ծ ըլլամ եթէ ձեռնէ զատուիմ:

Ու երկուքը մէկ ճամբանին կը շարունակեն:

Գարա Օղլու Էրասողուօր ոչոր ճամբէ մը կը տանի
ղէպի քարայրը— օր երկար ատենէ ի վեր իր խմբին օովո-
րական որջը եղած է:

Խօսքը հեղինակին ձգեմ, մանաւանդ որ իրեն թողու-
է ժամանակակից ղէպքերը պատմելու իր եղանակին բո-
վանդակ պատասխանատուութիւնը:

« Կեանքը հիմակ ողբերգութիւն մը կը թուէր իրեն,
օրուն վերջին արարուածը գրեթէ խաղացուած լմացած
է. ձիւտ այդ առտուն իսկ լուր առած էր թէ Կ. Պոլսոյ
« պալատական կուտակցութիւնը » դաւադրած էր Օսման-
եան Պանքան գրաւել տալ իբր Հայ ծպտուած Թիւրքերու,
և այսպէս՝ իր գժբաղկ հայրենակիցներուն վերջնական
կստորածին նշանը տալ: Ինք երբեք լրջօրէն հաւատա-
ցած չէր Հայաստանը Հայերուն աղաղակին. բայց, հա-
կառակ իր ապիրատութեանը, կամ թէ այդ ապիրատու-
թեանը պատճառաւ— Հայաստան իրեն անքան պատե-
հութիւններ կ'ընծայէր իր ապիրատութիւնը ի գործ դնե-
լու,— կը օրեր իր Հայրենիքը: Եւրմէհետէ Անգլիա թե-
րացած էր միջամտելու ի նպատակ իր հայրենիքին, կատա-
ղութեամբ ու զայրացկոտ ատելութեամբ լեցուած էր
անգլիական անուն կրող ամէն բանի ղէմ: Եւ որովհե-
տեւ կարող չէր Անգլիացի մը ձեռք ձգել օրուն վրայ
յագեցնէր իր վրէժը, Ամերիկացի մը անոր տեղը կրնար
բռնել: Ուրիշ տհաճելի պարագայ մըն ալ կար որ խոր-
հրդագծութեան առատ նիւթ կը հայթայթէր իրեն: Եթէ
Ֆինկլայի ազամանդները ձեռք չանցընէր, պիտի չկրնար
Ռուսիա երթալ: Մանրանկարը գրուն օխքան անակըն-

կալ կերպով տիրացած էր, Ֆինկլայի գաղտնիքը երևան
հանած էր. մանկամարդ աղջկը կը օրէր « միօրնաբ
խոզը »: Ի՛նչ դժուար կացութեան մը մէջ կը գտնուէր:
Եթէ Էրասողուօր գոհէր իր վերժառութեան ծարաւին, եր-
բեք ազամանդներուն պիտի չտիրանար. իսկ եթէ Էրաս-
ղուօր արձակէր՝ ազամանդներուն փոխարէն, այն ատեն
իր վերժառութենէն վազ անցնելու էր: Հայ ըլլալով,
կ'ուզէր խորամանկութեան մասին վար չմնալ վարպետոր-
դի երիտասարդէն որ անգամ մը զինքը « գետինը զարկած
էր », և այս մտածումը զինքը հրճուանքով կը լեցնէր:
Անշուշտ միջոց մը պիտի գտնէր տեղ մը ապաստանելու
մինչեւ որ Թիւրքերուն հետ այս բօլոր խօսովութիւնները
վերջ մը դանկին: »

Այս բարբարանքները մէկզի ձգելու և գործելու էօա-
կայն: Աւագակը անգամ մը Էրասողուօի երեսին կը թքնէ,
իր կալանաւորին հասկցնելու համար իր գերութեան դառ-
նութիւնը:

— Ա՛խ, եթէ օա թեւերօ ազատ ըլլային, կը հա-
ռաչէ Էրասողուօ: Հի՛նգ վայրկեան, աւելի չէ՛: Հինգ
վայրկեանը կը բաւէր ձեզի, օրիկայ՛: Բեկովկէրի հայրնի
պէտք պիտի չունենայի: Կուտիօ լիուլի կը բաւէր:

— Սիբիլի պարօն, կ'ըսէ Հայը՝ իր թուխ կարմիր աչ-
քերը զուարթ ատելութեամբ վառելով, տխուր բան մըն
է որ տակաւին յիմարի մը տեղ կը դնէք զիս՝ երբ հա-
կառակին ապացոյցը տուի ձեզի այս օրերս իսկ: Կը
վախնամ որ ձեր պատրանքը փարատելու պիտի ստիպ-
ուիմ, և զարթնումը հաճելի պիտի չըլլայ:

— Զարթնումի խօսք չէի ընէր, ողորմելի՛ օրիկայ,
եթէ ձեր տեղը ըլլայի, կը պատասխանէ Էրասողուօ: Մոռ-
ցա՞ք ոյն առտուն որ քարայրին մէջ արթնցաք:

— Օ՛հ, մի՛ վախնաք, երիտասարդ բարեկամօ, ես լաւ
յիշողութիւն ունիմ, բնաւ չեմ մոռնար, կ'ընէ Հայը՝ նը-
շանակալից կերպով մը: Ու շնորհակալ եմ ձեզի որ քա-
րայրը միտքս ձգեցիք: Ատիկա ինձի մտածել կուտայ
պզտիկ անակնկալի մը զոր ձեզի համար պատրաստած
եմ: Հարկաւ կը փափաքեիք քարայրը նորէն տեսնել:

— Ոտքով զլիով ծուղակը պիտի իյնաք եթէ հոն եր-
թալու ըլլաք:

Յանկարծական կասկած մը կը մտնէ Գարա Օղլուի
միտքը:

— Զօրքերը վաղուընէ առաջ տեղերնէն չեն շարժիր,
և օգն ալ անձրևի է: Վտանգը աչք աննելու է, կ'ըսէ
մէկէն ի մէկ: Այս գիշեր քարայրը երթալու ենք նորէն:
Ասով ժամանակ կ'ունենամ մտածելու թէ ձեզի ծերուկին
ազամանդներուն հետ փոխանակելու եմ, թէ ողջ ողջ խօս-
վելու եմ:

— Զիս չէք կրնար ուտել:

Ու Էրասողուօ մեծ հառաչով մը իր ըկովկէրը կ'ափ-
օտոյայ: Աւագակը ի՛նչ ըսել կ'ուզէ. այդ խորհուրդաւոր
ազամանդներուն խօսքը ընելով նորէն իրմէ զատ ուրիշ

ոչ մէկէն անոնց խօսքը լսած է երբեք:

Թերեւս գիտէք թէ ծերուկը ո՛ր պահած է զանոնք, կը զարունակէ Գարա Օղլու:

Էրասողուսի մտքին մէջ յանկարծական լոյս մը կը ծագի: «Ծերուկը Ֆինէլլայի հայրն է, և Գարա Օղլու տեղեկութիւն առած ըլլալու է թէ արուեստագէտին ցով իբր թէ ազամանդներ կային: Ա՛յ հիմակ ամէն բան կը հասկնար: Ֆինէլլա ապահովաբար բան մը չէրձ գիտեր այդ խորհուրդաւոր գահարեղէններուն մասին: Ո՞ր էին ուրեմն:

— Ատոր համար էր որ Միս Թրէստոքը սպաննեցիք, կը հարցնէ միամտօրէն:

Գարա Օղլու կը ցնցուի ու կ'ընկրկի:

Այդ միջոցին իր տեղեկալը վազն ի վազ կուգայ:

— Ետենէս կուգան կոր, կը պոռայ: Լաւ չ'ըլլա՞ր պահ մը ցրուինք, ու զանակ մը խոթենք աս խոզ միտին, նարին փորը:

Գարա Օղլու արագ ականարկ մը կը նետէ ետեւ:

— Զարմանք չէ որ Հայաստան գերի՛ է, կ'ըսէ դառնութեամբ, երբ խումբ մը Հայ կարող չեն երկու մարդու դէմ կռուիլ:

— Անոնց գալուն սպասենք, կը հարցնէ տեղակալը:

Անշուշտ:

Գարա Օղլուու ուշի ուշով եկողներուն կը նայի, ու ապուշ կտրած կը մնայ:

— Կոյր Անգլիացիին ու սպասաւորն են, կ'ըսէ: Ճամբանին կործնցուցած ըլլալու են:

Էրասողուս սարսափէն կը տոգունի, Ֆինվլա խելքը թոցուցած է, կամ թէ թոմսըն կաշառուած՝ Գինը առիւծներուն զօրը տանելու ձգելու:

Երկու մարդիկը գանդաղօրէն կը մօտենան, կոյր բանաստեղծը անփութօրէն սիկառէթ մը ծխելով: Թոմսըն ըկվովէրը ձեռքը բռնած է, ու Հայերուն նշան կ'ընէ որ ետ քաշուին:

— Կրակ պիտի չընեմ, կ'ըսէ: Տէրս խօսիլ կ'ուզէ այն սիրուն մարդուն հետ որ մեզի խահարարութիւն ըրաւ:

— Մէյ մըն ալ մարդու երեօ չէք կրնար նայիլ եթէ քէջ մը աւելի յարգանքով չխօսիք, կ'ըսէ Գարա Օղլու: Ան ձերին աչքերը կը փորենք ու ձեր տիրոջը պէս կօյր կ'ընենք ձեզի, գիտցած ըլլաք: Մի՛նակ ձգեցէք զինքը: Հետը առանձին խօսիլ կ'ուզեմ: Մէյ մը նախ օտարէվով վերնիդ հոս տուէք:

— Բէկովկերդ յանձնէ թոմսըն, կ'ըսէ Քին զուարթութեամբ, եթէ ոչ գանկդ կը պայթեցնեն:

Թոմսըն կը հնազանդի:

— Զինքը մի կապէք... հիմակուհիմա, կ'ըսէ Գարա

Օղլու իրեններուն թոմսընը ցուցնելով: Ե՛տ քաշուէ, շու՛ն: Այս ձէնթլմէնին հետ խօսք ունիմ:

Ու գէպի Քինը կ'երթայ, ձիուն սանձէն կը բռնէ, ու մէկ կողմ կը տանի զանի:

Լ. ԶՄԹՈՒՄԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԱՍԻԱԿԱՆ ԹԻՒՐԲԻՈՅ

ԼԵՌՆԱԴԱՇՏԵՐԸ

Անգլիոյ խորհրդարանին անգամ կոմս Բըրսի ընդարձակ հատորի մը մէջ հրատարակեց իր 1899ին փոքր Ասիա և Հայաստան կատարած ուղևորութեան տպուորութիւնները: Մեր երկրին կացութեան մասին հրատարակուած եւրոպական նորագոյն և կարեւորագոյն գիրքն է ասիկա, — առանց հաշուի առնելու Պ. Սայքզի հատորը, որ, մտքի ու սրտի տարօրինակ կարծութեամբ մը, մեր երկրին անհուն տառապանքին ակնատես ըլլալով հանգերձ՝ իր կոյր պահպանողականի բոլոր խանդավառութիւնը կը պահէ մեր դահիճներուն, և մեզի համար նախատինքի այսպանական զգացումներ միայն կը գտնէ իր մէջը:

Կոմս Բըրսի հատորը, սր վերջին պահուն ձեռուընիս անցաւ, մանրամասնօրէն պիտի ծանօթացնենք Նոր Կեանքի ընթերցողներուն, որոնք այսպէս առանձնաշնորհումն ունին միշտ տեղեակ մնալու մեր մասին եղած եւրոպական կարեւորագոյն հրատարակութեանց: Այսօր կը շատանանք զրբին ու հեղինակին վրայ համառօտ գազափար մը տալով:

Կոմս Բըրսի, Անգլիոյ հին ազնուական ընտանիքներէն պահպանողական երեսփոխան մը, այսօր կը ճանչցուի իբր բարձր հեղինակութիւն մը փոքր-Ասիոյ մասին, զոր առաջին անգամը չէ որ կ'այցելէ: Այս անգամ օսկայն զբօսական ուղևորութիւն մը չէ իր կատարածը, այլ քաղաքական բազմակողմանի ուսումնասիրութիւն մը, նպատակ ունենալով մանրամասնօրէն քննել ընկերական և տնտեսական ներկան ու ապագան այն ազգաբնակչութեանց որոնց մէջտեղ պահ մը ապրած է, — միւս կողմէ ալ, իբր բարձր հմտութեան մարդ մը, բնականաբար հետաքրքիր մնալով միշտ հնութեան ճոխ ու առատ մնացորդներուն ու բեկորներուն որոնցմով լեցուն է կայսրութեանց օրրանը եղած այդ երկիրը, Կոմս Բըրսիի առաւելութիւններէն մին է որ քաջ ծայտօժ է Թիւոք լեզուի այնպէս որ կրցած է մօտէն ուսումնասիրել իր այցելած

երկիրները եւ շատիպօւիլ հաւաքը ընծածելու թիւրք պաշտօնաններուն, որոնց յանձնարարուած էր օւլթանին կողմէ: Անգլիացի երեսփոխանը, 1899ին, ուղղակի Հայաստանի օրտըր գացած է, բուն այն դաւաճեքը որոնք ամէնէն աւելի խօսիւ հարուածուեցան 93-96ի գէպքերէն, և այսպէս կրցած է ճշգրիտ տեղեկութիւններ հաւաքել մեր վրայ ծանրացած աղէտքին ահագնութեանը մասին: Չարդերուն առաջ բերած տնտեսական հետեւանքներուն մասին, իր կարծիքը բացօթոյ է. երկրին համար աղէտք մը եղած է ատիկա: Տարօտի լեռնաշղթայէն մինչեւ վան, բուն Հայաստանի մէջ, Հայերը կ'ըսէ, բնակչութեան ամէնէն ծրաջան ու ամէնէն խելացի տարրը կը կազմեն: Յոյներէն գերազանց են՝ գործնական ծանօթութեան և ամէն կերպ աշխատութեան յարմարութեան մասին:

Քիւրտերուն մասին ալ ընդարձակօրէն կը խօսի հեղինակը, եւ անոնց վրայ շատ շահեկան բաներ կը զրուցէ զորոնք իրենց կարգին պիտի ծաօթացնենք: Իր կազմած համազուր այն է թէ Չարդերը քրիստոնեաներուն դէմ մահձետական մոլեռանդութեան գրգռութեան հետեւանքը չեն, և թէ տիրող տարրին կողմէ կրօնական սխաղեւտիք հալածանք չկայ:

Իիւրին է ըմբռնել թէ անգլիացի երեսփոխանը ինչ կարծիք կաղմելու էր թիւրք վարչութեան մասին: Այժմ ըողջ աղէտքներուն զխաւոր աղբիւրը կը նկատէ զանի: Նարոլոնեան Օրինագիրքը մտցուած է Փոքր Ասիոյ մեծագոյն մասին մէջ, և թիւրք, յոյն, հայ դատաւորներ կարգուած են՝ զայն ի գործ դնելու. բայց ժողովրդին ուզածը՝ «պաշտօնեաներ են որոնք գիտնան պարկեշտ մարդը որիկայէն զանազանել»: Կարող վարչութիւն մը պէտք է այդ երկրին, բայց ո՞վ պիտի տայ այդ վարչութիւնը: Սուլթան մը, որ մինչեւ գահը ելած պահուն ուրիշ բան չէ բայց եթէ բանաւարկուած գերի մը, ո՛չ նկարադրի ոյժ, ո՛չ փորձառութիւն կրնայ ունենալ վերէն վար աւելու մաքրելու այդ ապականեալ վարչութիւնը, և մարդիկ զատելու որոնց կարողութեանը եւ պարկեշտութեանը կարենայ վստահիլ:

Այսուհանգերձ, կոմս Բըրսի յուսահատ չէ Փոքր Ասիոյ և Հայաստանի ապագայէն:

Լ. Զ.

ՊԱՏ. ԲԻԿՍ

Միշտնորի Հերքլտի մարտի թիւին մէջ շատ շահեկան ծանօթութիւններ կը գտնեմ Պատ. Բիկօի մասին, որուն մահը կը ծանուցանէի Նոր Կեանքի վերջին թուին մէջ, ի վեր հանելով մասնաւորապէս ամերիկացի գիտնականին մատուցած ծառայութիւնը մեր արդի լեզուին կազմութեանը: Կ'արժէ օակայն աւելի մօտէն ճանչնալ իր կեանքը, որ աշխատութեան տիտանի կեանք մը եղած է, զիւցազնեղական համեմատութիւններու հասնող մասաւորական գործունէութեամբ մը: Քիչերը անշուշտ այն Հայերէն որ կէս դարէն աւելի է չինքը ճանչցած, իր ձեռքը սեղմած, իր խօսքը լսած ու զինքը արմկած են, կասկածած են թէ այդ ալեհներ համեստ ծերունին, այնքան դիրարեկ ու միշտ այնքան վատառողջ, մտքի ու կորովի զիւցազն մըն էր որուն անունը հիացումով ու պատկառանքով պիտի մնայ բանասիրական տարեգրութեանց մէջ:

Պատ. Բիկօ ծնած էր 1810ին, Նիու Բրովիտէնս, Միացեալ Նահանգներ. այնպէս որ, երբ յունուար 17ին էջ. Պոլիս մեռաւ, ամէնէն աւելի երկարատեւ ասպարէզը ունեցած միսիոնարն էր որ երբեք ծանօթ ըլլայ:

Մանկութենէն՝ արդէն սկսաւ ապացոյցները տալ մտքի այն հրաշալի կարողութեանը որ յետոյ մագական զօրութեան մը պէս կը զարմացնէր նոյն իսկ զինքը մօտէն ճանչցողները: Ինք տարեկան էր երբ սկսաւ յունարէն սորվիլ՝ շատինքն քերականութեան մը մէջէն, Տասներեք տարեկանին, հաստատապէս ձեռք զարկաւ երբայեցերէնի. Տասնըչորսին, Ամհըրոզ գոլէճը մտաւ, և Աստուածաբանութեան հետ, սկսաւ սորվիլ եբրայեցերէն, ասորերէն, արաբերէն, քաղղէարէն և արդի յունարէն: Տասնութին՝ արաբերէն քերականութիւն մը գրած էր, և քսանին իր աստուածաբանական դասընթացը աւարտելուն մօտ, քաղղէարէնի քերականութիւն մը հրատարակեց որ, զեռ կէս դար յետոյ, ամէն կողմ կը գործածուէր իբր ամէնէն կատարեալ դասագիրքը այդ լեզուին:

Քսաներկու տարեկան էր, 1832ին, երբոր ամուսնացաւ, ձեռնագրուեցաւ, ու Պոսղոնէն պտտիկ առագաստանաւու մը վրայ մեկնեցաւ դէպի Արևելք՝ Ամերիկեան Պարտին կողմէ: Երեք ամիս յետոյ Աթէնք կը հասնէր, իբր ընկեր արդէն հոն հաստատուած Տր. Քիլիկի, ու անմիջապէս գործի կը սկսէր:

Յունաստան այն ատեն նոր ձեռք բերած էր իր ազատութիւնը, և աշխարհք մտած՝ իբր անկախ թագաւորութիւն: Նոր ազգ մը, կրթութեան ծարաւի, զըրկաբաց կ'ընդունէր ամերիկացի միսիոնարները եւ կ'աշ-

խառն օգտուելու անոնց ալ բերած քաղաքակրթութեան տարրերն: Բայց շատ չաճցած կրօնական ատելութիւններ խոչընդոտներ յարուցին անոնց գործունէութեանը առջեւ: 1835ին, Յունաց Սինօղը անվաւեր հռչակեց Աստուածաշունչի արդի յունարէնով թարգմանութիւնը երբայական բնագրին վրայէն, որուն մէջ Մր. Բիկո իր բաժինը ունեցած էր: Մր. Բիկո Աթէնքէն Արկոս փոխադրուած էր եւ հոն կնոջը հետ աղջկանց վարժարան մը բացած, որ կը բարգաւաճէր: Արգելքները հոն ալ չպակեցան, այնպէս որ 1838ին Յունաստանը թողլով իզմիր անցաւ, հոն յոյն հասարակութեան մէջ գործելու:

Վեց տարի յետոյ, 1844ին, Պատ. Բիկո հրահանգ ստացաւ իր ուշադրութիւնը դարձնելու Հայերուն: Աշխատութեան փոփոխութիւն մըն էր ասիկա, որ բոլորովին տարբեր լեզուի մը տիրացումը անհրաժեշտ կը դարձնէր: Յաջորդ եօթը տարիներուն, 1845էն 1852, զբաղած էր Աստուածաշունչը արդի հայերէնի թարգմանելու: Ինչպէս ենթադրած էի վերջին յօդուածիս մէջ, Պատ. Բիկո, կ'ըսէ Միշընըրի Հերըլտ, «իրեն աշակից ունեցաւ բնիկ բանասէրներ: Այդ մեծ աշխատութեան մէջ կիրարկուած լաւ գատողութիւնը և ձեռք բերուած ճշգրտութիւնը՝ ժամանակին փորձարկութեամբ ալ աւելի ակնյայտ եղած են: Նոր կտակարանը եւ սաղմոսները ասկից առաջ տշխարհաբարի թարգմանուած էին, եւ Մր. Բիկո, անշուշտ, այդ կանխագոյն թարգմանութեանն օգտուեցաւ. բայց, 1852ին, առաջին անգամը ըլլալով, ամբողջ աստուածաշունչը Հայերուն մատչելի եղաւ լեզուով մը որ կը հասկնային:»

Միսիոնարութեան սպաքրական ճիւղը 1853ին Իզմիրէն է. Պոլիս փոխադրուեցաւ, և Մր. Բիկո ալ հոն կանչուեցաւ: Սկսաւ ուսուցչութիւն ընել Պէպէքի աստուածաբանական վարժարանին մէջ, զրքեր ու տետրակներ հրատարակել, երգեր պատրաստել, մինչեւ որ իր առողջութեան քայքայումը զինքը հարկադրեց՝ 1856ին՝ Միացեալ Նահանգները դառնալու:

Առաջաստանաւով ծովային երկար ճամբորդութիւնը իր առողջութիւնը վերահաստատած ըլլալով, Տր. Բիկո յաջորդ երկու տարիներուն մեծագոյն մասը նուիրեց Նիւ-Եորք հայերէն Աստուածաշունչին ելեկտրո-սպաղրութեանը: Միևնոյն ատեն, երբայեցերէնի ու քաղկէսարէնի ուսուցիչ էր Աստուածաբանական դպրանոցը, այնքան բարձր ձեռնհասութեամբ մը որ ի վերջոյ իրեն առաջարկեցին երբայեցերէնի և Հին Կտակարանի մեկնութեան բեմը դպրանոցին մէջ, Ուրիշ ո և է մէկը պիտի ընդունէրասիկա. առողջութեամբ տկար էր, իբր քսանհինգ տարի օտար երկիրներ աշխատած էր, եւ հայերէն Աստուածաշունչին թարգմանութեամբը կատարած էր գործ մը որ ամբողջ կեանքի մը կը բաւէր: Ա' կրնար կեանքին մնացեալ օրերը իր հայրենի երկիրը անցընել: Բայց

ահա լուր եկած Լոթէ Պուլկարները զուրկ էին Աստուածաշունչէ մը որ կարենային հասկնալ: Ու ամէն բան թողլով, այդ գործին համար 1858ին է. Պոլիս զարձաւորէն. ա'լ մէյ մըն ալ իր հայրենի երկիրը պիտի չաեսնէր:

Ինչպէս հայերէնին, նոյնպէս եւ պուլկարերէնին համար ամէն մարդ զարմացաւ թէ իր բազմազան զբաղմունքներուն մէջ ո'ր եւ երբ ժամանակ գտաւ պուլկարերէն սօրվելու: Իրեղութիւնը սա է որ 1859ին ձեռք զարկաւ Աստուածաշունչին պուլկարերէն թարգմանութեանը, եւ ատոր ու զրքին տպագրութեանը տասներկու տարի նուիրեց: Միևնոյն ատեն, Խառօղղի աղջկանց վարժարանին մէջ կը զաստիսուէր, հայերէն կը քարոզէր, ժօտակայ քաղաքներուն ժողովարանները կ'այցեկեր, եւ յունարէն, հայերէն ու պուլկարերէն երգարանները կը յօրինէր՝ տաղաչափելու հազուադիւս դիւրութեամբ մը:

Երեք տարի յետոյ, թոքերը այնչափ հիւանդ էին արիւն թքնալէն որ ստիպուեցաւ 1862-63ի ձմեռը Եգիպտոս անցընել: 1863ի գարնան, կեցրոնական Թիւրքիայ-Միջագետքի ու Հայաստանի միսիոնարական կայանները այցելեց, ու է. Պոլիս դառնալով, պուլկարերէն Աստուածաշունչին հրատարակութիւնը աւարտեց 1871ին:

Բայց իր գործունէութիւնը զուլ ու զագար չունէր: Մասնակցեցաւ յանձնախմբի մը որ թիւրքերէն լեզուով թարգմանուած զանազան աստուածաշունչները մէկգի թողլով նոր թարգմանութիւն մը կատարեց, գրական արդի ընտրելագոյն լեզուով, և 1882էն 84 իր արդի վերջնական ձևին մէջ հրատարակեց:

1885ին Այնթապ զնաց իր կնոջը հետ, որ հոն մեռաւ երկու տարի յետոյ, 1889ին նորէն է. Պոլիս զարձաւ, եւ ութօուն տարեկան էր երբոր հրատարակեց իր Աստուածաշունչի պուլկարերէն մեկնութիւնը, որ իր բոլոր ուսումնասիրութեանց ուղնկմուծը կը ներկայացնէ:

Իր կեանքին վերջին հինգ տարիները, ա'լ իր Իւսկիւտարի տունէն զրեթէ բնաւ դուրս չէր ելլեր, բացի իր հետզհետէ աւելի կարճ պտոյտներուն համար: Գրութեանը անիւնին առջեւն էր միշտ, ու աննուաճելի կորովով մը կ'աշխատէր: Ժամացոյցի կանոնաւորութիւն մը տուած էր իր կեանքին, աշխատութեան ու ջունի, հանգիստի ու մարզանքի ժամերը գատած, սնունդին քանակութիւնը որոշած: Ատոր մէջ գտնելու է իր մտաւորական ու ֆիզիքական կարողութեանց այս հրաշալի տեւականութեան գաղտնիքը:

Գրիչը ձեռքը մեռաւ, — ու ասիկա փոխաբերական խօսք մը չէ: Մեռնելէն մէկ քանի ժամ առաջ, ա'լ խօսելու անկարող, զբառեզան մը բերել տուաւ և զողջուն բայց ընթեանելի կերպով մը զրեց. «կարծեմ Աստուած իր ժօա կը կանչէ զիս: Մարդոց ձայնը ա'լ չեմ լսեր կոր:»

ԹՈՔՍԻՏԱԿՈՐՄԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐԸ

Ազգային Հիանդանոցին մէջ թօքախտաւորման վրտանսզին ենթարկուած որբերուն անմիջական օգնութիւն հասցնելու ծրագրին վերաբերեալ նորագոյն տեղեկութիւնները ստացանք, երբ առաջին յօդուածնիս արդէն տպարան յանձնուած էր:

Գրիգոր Էֆէնտի Գարակէօզեան փետրուար 14/27 թուակիր նամակով մը Ազգային Վարչութեան կը ծանուցանէ իր պատրաստականութիւնը «կտակեալ գումարին տարեկան 800 ոսկին սահմանել այն նպատակին որ որոշուի Ազգային վարչութեան կողմէ:» Ուրեմն որբերու առողջապահական ապահովութեանը համար նախագոյնական միջոցները շուտափոյթ կարգադրութեամբ պիտի տնօրինուին: Ո՛չ ապաքէն Հոգաբարձութիւնը այդ տարեկան 800 ոսկին կը պահանջէր միայն «առաջի Աստուծոյ եւ ազգին պատասխանատուութենէ զերծ Մառութիւն համար:» Այն ընթացիկ ալ առանց վարանումի պիտի մտաբերէ թէ Ազգային Վարչութիւնը ընելիք ուրիշ բան չունի բայց եթէ Գարակէօզեանը հրաւիրել Հոգաբարձուններուն տրամադրութեանը ներքե զննել պահանջուած գումարը:

Եւ սակայն շուտափոյթ պատրաստականութիւնը որով Գարակէօզեան Գրիգոր ազգին պահանջումին համակերպութիւն կը յայտնէր, մեզի այդ վիճառառեալ սըրտին մէջ զգացումի մը գաղտնածածուկ փթթումը ենթադրել պիտի տար: Բնութեան օրէնքներուն հակառակող երևոյթ: Ուրեմն կասկածներու իրաւունք կրնայինք ունենալ:

Ազգային Վարչութեան որոշումները այդ հակադրտական երևոյթին պատճառները կը պարզեն, առանց սակայն ներքին գաղտնիքը վեր հանելու:

Քաղաքական Ժողովը պատրիարքին տեսութիւնները կը լսէ, կարծիքներ կը փոխանակէ, և կը յանգի այն որոշման թէ, ամէնէ չի կայ: Նախ պէտք է «խնդիրը քննել իր ամէն մանրամասնութեամբ և իրաց վիճակին կատարեալ զիտակցութեամբ հիմնական ու անմիջական տնօրինութիւն մը ընել:» Ու միևնոյն ատեն պիտի հըրաւիրէ Նպաստից Յանձնաժողովը որ ինքն ալ իր կարծիքը յայտնէ ի մասին այն կարգադրութեանց զոր պէտք է ընել գաւառներէն բերել տուած եւ Հիանդանոցի Որբանոցին մէջ պատասխարուած որբերու ապագային համար:»

Որպէս զի «անմիջական տնօրինութիւն մը» հնարաւոր դառնայ, անհրաժեշտ ձեւակերպութիւններ կան որոնց մէկ քանին յիշատակենք, քաղելով Պօլսոյ թերթե-

րուն պաշտօնական տեղեկութիւններէն:

1. Պատրիարքարանին գիւանր նախապէս պիտի պատրաստէ պատրիարքական երկու պաշտօնագիր, որոնք պիտի պարունակեն Քաղաքական Ժողովին տեսութիւնները եւ որոշումները:

2. Քաղաքական Ժողովը իր յաջորդ նստին մէջ նրկատողութեան պիտի առնէ այդ պատրաստուած գրերը, և անոնք սրբագրելէ յետոյ, անոնց առաջուժը պիտի օրոշէ:

3. Շարժուած մէջ գիւանատունը երկու պաշտօնագրերէն մէկը Տքթ. Թորասանճեանին պիտի դրկէ, եւ միւսը՝ Պատրիկ Էֆէնտի կիւպէնկեանի: Առաջինը՝ Հոգաբարձութեան բժշկ անդամն է. երկրորդը՝ ատենապետը:

4. Անոնք պիտի մտածեն, կարծիքներ պիտի ունենան, և պիտի հաղորդեն Քաղաքական ժողովին:

5. Հոգաբարձութեան բժշկ անդամները, Հիանդանոցի բժշկները քննութիւններ պիտի կատարեն, և տեղեկագիրներ պիտի պատրաստեն:

6. Նպաստից Յանձնաժողովին իրաքանչիւր անգամը առանձին առանձին պիտի այցելէ Հիանդանոցին որբանոցը, եւ իր քննութեան արդիւնքը պիտի ներկայացնէ Յանձնաժողովին յաջորդ նստին:

7. Յանձնաժողովը իր հաւաքական տեղեկագիրը պիտի մատուցանէ Քաղաքական Ժողովին:

8. Քաղաքական Ժողովը շաբաթը մէկ մը երբ նիստ ընէ, որոշեալ ժամ մը պիտի նշանակէ քննելու եւ ուսումնասիրելու համար իր գրասեղանին վրայ դիզուած տեղեկագիրները:

9. Յետոյ, եթէ լաւ լուտաբանուի, պիտի խորհի թէ ի՞նչ ընելու է:

Ակոսիին մեծ կարասին
Բոլորտիքն են բազմեր.
Աւագ իշխանք մեծ պարոնայք
Ժողովք են հոն կազմեր,

Այո՛, այո՛, ժողովք են հոն կազմեր:(կրկ).

Սաստիկ է վէճ, մեծ է խնդիր,
Զոր հոնտեղ կը խօրհին,
Թէ ի՞նչ կերպով դարման մ'ընեն
Հիւանդ մեր աշխարհին,

Այո՛, այո՛, հիւանդ մեր աշխարհին:(կրկ).

Մէկն այո կ'ըսէ, մէկն այն կ'ըսէ,
Կը ծագի լոյսն առտուն.

Առաւան լոյսն է որ պիտի ծագի թէ՛ գերեզմանին մութն է որ պիտի հառնի մեր որբերուն:

Վարչութեան այս ձգձգութեան լուրը անշուշտ շատ
զարմացում կը պատճառէ ամէն հայու. և պիտի չգտ-
նուի հայ մը որ ինքնիրեն չըսէ թէ « աս ինչ ապուշ
մարդիկն են թիւրքիոյ մէջ հայ ժողովուրդը կառ-
վարողները: » Ո՛չ, ապուշներ չեն, այլ ընդհակառակը շատ
գործնական մարդիկն են Քաղաքական ժողովական-
ները, որոնք ըրածնին թողածնին աղէկ գիտեն — աւելորդ
է ըսել որ երբ խնդիրը անձնական շահու վրայ է:

Քաղաքական Ժողովին էն ազդեցիկ անդամը Գա-
րակէօզեան Գրիգորի հետ հաշուընթաց մը ունի, երախ-
խատրութիւնը՝ 20,000 ոսկիին ասկոյն է:

Գարակէօզեանը որ ահեղապէս գործի մարդ է, այդ
800 ոսկին կը շահեցնէ, եւ տարին կը հանէ էն քիչը
50-60 ոսկի, որով մասամբ կը դիմաւորէ Քաղաքա-
կան ժողովականներէն աւսելիքը: Թողունք որ 80,000
ոսկիի զեղը արդէն այդ ժողովականներուն զիւրացու-
ցած է պզտիկ վարկի մը բացումը: Հիմակ Հոգաբար-
ձութեան անհարկի պահանջումին առջեւ որպէս զի « շատ
հաշիւ չի տան », Գարակէօզեան ու ժողովականները հա-
մաձայնութիւն մը գոյացուցած են որ՝ մէկը պատրաս-
տականութիւն ցոյց տայ պահանջուած գումարը տալու,
իսկ միւսներն ալ իրենց ճարպիկ խելքովը մերժումի միջոց-
ները գտնեն, երևայթները փրկելով:

Ահա ինչու Քաղաքական Ժողովը մէկէն ի մէկ այն-
քան հոգածու կ'երևայ որքերուն ոչ թէ ներկային այլ՝ ա-
պագային:

Կը կարծուի սակայն որ Պոլիս հանրային կարծիքի
զօրեղ պայթում մը պիտի ճնշէ Պատրիարքարանը:

Մինչ այս մինչ այն միջոցներն ալ իրենց գործը կը
շարունակեն առանց զինազագարի:

Ինչ ընել: Միթէ մեր ժողովուրդը չէ ըսած որքին
համար:

— Բազդ ունենար նէ հօրմէն մօրմէն կը խնդար:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ

ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Թայվզի Վիեննայի թղթակիցը մարտ 15 թուակիր
հեռագրով իր թերթին կը հաղորդէ հետեւեալ տեղեկու-
թիւնները որոնք Բուսանական մասուլիս մէջ երեւցած
են, ու իրեն արժանահաւատ կըլ թուին:

Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ զեսպանները Պ. Չինովիէվէն
առաջ սուլթանին ներկայանալով յայտարարած են որ
խաղաղութեան շահերը կը պահանջեն անփոփոխ վիճակի

մէջ պահել Պալքանեան թերակղզիին արդի կացութիւնը:
Հոն իշխանութիւնը ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնէ
պուլկար խռովարարներուն դէմ, եւ միանգամայն՝ Մա-
կեդոնիա պուլկարական արշաւանքի մը ո ե է պատահա-
կանութեան դէմ զինուորական կարգադրութիւններ կա-
տարուին: Բայց կառավարութիւնը միևնոյն ատեն պէտք
է զգուշանայ հանդարտ նստող ժողովրդին ո ե է նեղու-
թիւն տալէ:

Սակայն եթէ Դուռը, հակառակ ո ե է հաւանակա-
նութեան, արամազիր գտնուի Մակեդոնիոյ արդի վի-
ճակը բարեփոխելու, երկու պետութիւնները իրենց կող-
մէն ընդդիմադրութեան ո ե է պատճառ մը պիտի չտես-
նեն, պայմանաւ որ միևնոյն ժամանակ Դուռը բանակ-
ցութեանց սկսի Հայաստանի բարեկարգութեանց խըն-
րին համար ալ:

Ռուսիոյ զեսպանը այս դիմումները իմանալուն, ինքն
ալ անմիջապէս Երլտզ կը վազէ: « Ռուսիա, կ'ըսէ Թայվզ,
այժմ այնքան հակառակ է հայկական նահանգները բա-
րեկարգելու ո ե է ծրագրի, ինչպէս հակառակ էր 1895ին
երբ մերժեց այն առաջարկները զոր Անգլիա ըրաւ, Հա-
յաստանի բարեկարգութեանց մասին սուլթանին վրայ
ճնշում բանեցնելու համար: » Պ. Չինովիէվ սուլթանին
կը յայտարարէ որ եթէ հայկական նահանգներուն մէջ
բարեկարգութիւն մտցնելու ո ե է փորձ տեղի ունենայ,
ան ատեն Ռուսիա պիտի հարկադրուի պահանջել որ
Մակեդոնիոյ համար պուլկար քօմիթէներուն պատրաստած
ծրագիրը ամբողջապէս գործադրուի:

Սուլթանը ի նկատի առնելով մեծ պետութեանց այս
իրարու ընդդիմադրութիւնը շահերը, ինքզինքը կատարելա-
պէս ազատ կը համարի թէ Մակեդոնիոյ եւ թէ Հայաս-
տանի մէջ պուլկար եւ հայ ժողովուրդները ահեղապէս
տանջելու, հետեւաբար երկու երկիրներուն ալ կացու-
թիւնը օրէ օր աւելի կը ծանրանայ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻԻՆԸ

Նոր Կեանքի Մարտ 1ի թուով խօսեցանք Եւրոպա-
յի հայ ուսանողական միութեան յառաջիկայ գումարման
մասին: Այժմ հրատարակելով հետեւեալ հրատարակիչը,
մեր կողմէն ջերմապէս կը յանձնարարենք եւրոպայնակ
ամէն հայ ուսանողներուն ո ե է զօհոգութեամբ մաս-
նակցիլ ժողովի մը օրուն մէջ համագումարու փոխա-
նակութեամբ կրնան զազափարնելու ուղղութիւն մը ըս-

տեղծել, ազգային դատին նպաստաւոր:

Ու յետոյ, Հայ աշխարհին անկիւններէն Եւրոպայի զանազան քաղաքները ցիրուցան Հայ երիտասարդները, իրենց որպէս խորէն չմն լսեր կարօտի մը ձայնը որ զիրենց մերթ ընդ մերթ զրկախառնումի հրաւիրէ:

15 մարտ, 1901, ԺՆՆԵՎ

«Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութեան տարեկան համագումարը կը բացուի Միւնխէն, ապրիլ 1ին և կը տեւէ մէկ շաբաթ: Այս առիթով կարգադիր Բանձնաժողովը խնդրում է այն ուսանողներին և ուսանողական խմբերին որոնք մինչեւ այժմ բանակցութեան մէջ չեն մտել իր հետ, բարեհաճին հաղորդել իրանց հասցէները, ինչպէս եւ այն առաջարկները, որ կուզենային անել Համագումարին: Այս դիմումը անում ենք յատկապէս Ֆրանսիայի եւ Անգլիայի ուսանողներին, որոնք ղեկավարիկ յարաբերութեան մէջ չեն մտել Միութեան հետ»:

«Միութեան» պէտք է գիմել այս հասցէով:

Union des Etudiants Armeniens de l'Europe
GENEVE (Suisse)

ՄԱՐՄԱՏ-ԿՈՎԿԱՍՏԱՆ
ԿԵԱՆՔԷՆ

Թիֆլիսի Մոսթ ամսագրին փետրուարի թիւը հրատարակուեցաւ, լայնածաւալ 324 էջով, եւ բացէն՝ 32 էջ յանդիման մը:

Բոլոր յօդուածները մէկգմէկէ աւելի շահեկան են. ու ամէնքը մէկտեղ կը կազմեն ներդաշնակ ամբողջութիւն մը, որ նախասահմանուած է հրապուրել ոչ միայն զարգացեալ մտքերը, այլ եւ չափաւոր ուսում ստացողներ, եւ մինչեւ պարզ կարգալ գիտցողները, կամ թէ՛ չգիտցողներն ալ:

Վերջին հաւաստումն թո՛ղ արտառոց ենթադրութիւն մը չհամարուի: Ամսաթերթին տեղական կեանքէ վիպական բաժինը ընդհանուր ժողովրդին մտաւորական հաճոյքը կէտ նպատակի առաջադրած է: Իրական կեանքէ այդ պատկերները կը յիշեցնեն կեանքի այն երգերը որոնք եթէ վակներեան երաժշտութեան սիրահարի մը սիրտը թունդ կը հանեն, կը խռովեն նաև էն պարզ գիւղացիին հոգին:

Երբ գեղի մը մէջ պարզ կարգալ գիտցող մը շուրջը բոլորէ «անգրագէտ» — այսինքն՝ ոչ կարգալ ոչ գրել գիտցող — գեղացիները, ու բարձրաձայն անոնց կարգայ Լէօի

«Գիւղական մարդիկը», որ կը շարունակուի նոր դրուագով մը, կամ Ա. Շահնազարի «Վարոսի յաճախորդները», ապահովաբար ամէնքն ալ մեզի չափ, ու թերեւս քիչ մըն ալ մենէ աւելի, աղէկ պիտի հասկնան, ինչ որ հեղինակները կ'ըսեն: Գործածուած բառերն ու բացատրութիւնները իրենց զիրաւահասկնալի են. նկարագրուած տեսարանները իրենց ամէնօրուան ընտանի կեանքը կը պարզեն, բարոյախօսութեան ձգտումով: Ակնբեր կը տեսնուի թէ Արարատ-Կովկասեան մատենագրութիւնը Թուրքիոյ բարոյախօս-գեղեցկապաշտութեան Հաւատամքը կ'սկսի զաւանդել, ընդունելով նաև Զօլան իբր մեծ վարդապետ մը: «Վարոսի յաճախորդները» քանի մը էջի մէջ կը խտացնէ Աւստրաաի բարոյականը:

Մոսթի իւրաքանչիւր յօդուածին վրայ առանց երկարորէն ծանրանալու, բաւական կը համարինք մեր ընթերցողներուն զեկուցանել թէ ամէն նիւթ հնար եղածին չափ պարզ շարագրուած է: Մեր այս հաւաստումէն սակայն պէտք չէ հետեցնել թէ ամէն յօդուած անխտիր ամէն անգրագէտի զիրըմբռնելի է: Գիտական գոնէ նախակրթութիւն մը ստացած պէտք է ըլլալ Լավուազիէի կենսագրութիւնը հասկնալու համար: Մեր ըսածն այն է թէ, վճիտ պարզութիւնը Մոսթի զխաւոր արժանիքներէն մէկն է: Պ. Մալխասեանցի «Հայագիտութիւնի դարի սկզբում» ամենակնճոտ խնդիրներ ամենապայծառ յստակութեամբ կը պարզէ: Վրաստանի Ռուսիոյ հետ «միացման» հարիւրամեակը որ այս տարի փետրուար 16ին բոլորեցաւ, ամէնուս համար շատ շահագրգռական յօդուածի մը նիւթը հայթայթած է Պ. Լէօի, որ միանգամայն կը շարունակէ հայ գրականութեան պատմութիւնը ԺԸ դարուն մէջ: Կաւելցիները նաեւ որ պէտք է ընտելանալ Կովկասեան Հայոց բառերուն, բացատրութեանց, եւ պարբերութեանց կազմուածքին: Մոսթին շարունակաբար ընթերցումը պիտի նպաստէ այս ընտանեցման:

Թէ Եւրոպայի և թէ Ամերիկայի հայ ընթերցարաններուն շերտապէս կը յանձնարարենք Թիֆլիսի հանդէտը, որմէն թէ բան պիտի սօրվի ժողովուրդը, թէ ախորժ պիտի զգայ, և թէ Կովկասեան բարբառին պիտի ընտելանայ:

* * *

Ռուսիոյ Հանրային Կրթութեան պաշտօնատունը Հայոց զպրօցները 1898ին զրուած պահուն միանգամայն իւրացուց անոնց յառկացուած եկեղեցական կարգ մը շէնքեր ալ: Մեր եկեղեցական վարչութիւնները հետըզհետէ դատարանի դիմելով ետ կը պահանջեն իրենցմէ բռնի յափշտակուած կալուածները: Արդէն հաղորդեցինք ձեռք բերուած կարգ մը յաջողութիւններ: Այժմ Թիֆլիսի Հայոց կրօնական առեւտրը դատական նորանոր յաղթանակներ տարած է: Թիֆլիսի Նահանգային զա-

տարանը փետրուար 15'28ին լսելով Հայոց կողմէ փառ-
տարան կարգուած Պ. Սոկրատ Մելիք Ազամեանցի փառ-
տերը, վճռած է որ Հանրային Կրթութեան նախարարու-
թիւնը Հայոց եկեղեցիներուն վերադարձնէ հետեւեալ
շէնքերը:

1. Զաքարթալա քաղաքը գտնուող անշարժ կալ-
ուածք,
 2. Թիֆլիսի նահանգին Բէլի-Կիլիզ (Աղբուրազ) տե-
ղը գտնուող եռայարկ քարաշէն տունը, ինչպէս նաեւ
անոր ըով գտնուող շինութիւնները որոնք արքունական
հողի վրայ կառուցուած են:
 3. Թիֆլիսի նորաշէն Ս. Աստուածածին եկեղեցիին
բակը գտնուող երկյարկանի շէնքը:
- Կրթական նախարարութիւնը միանգամայն դատա-
պարտուեր է դատական ծախքերու վճարման:

* * *

Արարատի շրջականները իրենց տնտեսական, նիւթա-
կան կեանքին մէջ հիմնական փոփոխութեանց ենթար-
կուելու վրայ են: Երկաթուղիի գիծը Ալեքսանդրօպոլէն
կը յառաջանայ դէպի Երևան, ու քանի մը ամսէն Երե-
ւանեան նահանգը, ուր է Էջմիածին, ուղղակի հաղոր-
դակցութեան մէջ պիտի մտնէ Եւրոպայի հետ:

Երևան ընդհանուր իրարանցում կը տիրէ: Կեանքի
բոլոր պայմանները յեղաշրջելու ամէն նախնական պատ-
րաստութիւնները կը տեսնուին: Քաղաքը կուգէ ելեկ-
տրական լոյս ունենալ, թրամուէլներ շինել, վարկի ըն-
կերութիւններ հաստատել, դրամատուններ բանալ, վեր-
ջապէս Երևանը Եւրոպականացնել: Մոռո՞ք այս տեղե-
կութիւնները հաղորդելով կ'աւելցնէ «Բոլոր ձեռնարկող-
ները տեղացիներ են, եւ հէնց այդ տեսակետից երե-
ւան լոյսը միանգամայն ուրախալի է, եթէ միայն այդ ըն-
կերութիւնները չեն հիմնուած քանդուելու համար:»
Ու մենք ալ կը հարցնենք, միթէ բոլոր տեղացիները
հայեր են որպէս զի իրենց շինածը իրենք քանգեն: Պար-
տիկներ և Ռուսեր ալ կան մէջերնին. հաւանօրէն բարեբար
ազդեցութիւն ունենան Հայոց վրայ:

* * *

Թիֆլիսի Կառկաս պաշտօնաթերթը կը հաղորդէ թէ
Էջմիածնի շրջականները գտնուող Պաշ-Ապարան և Զա-
մալու գեղերու Լուսաւորչական Հայոցմէ երկու մարդ,
կին մը, եւ իրենց զաւակները ուսացեր են Վաղարշա-
պատի ուսուց եկեղեցւոյ քահանային միջոցաւ. նմա-
նապէս Թիֆլիս ալ լուսաւորչական աղջիկ մը ուսուցա-
ւանութիւն ընդունի է:

ՏՐ. ՔՕԼՕԼԵՍՆ

Մեծ հաճութեամբ է որ աչքէ կ'անցընենք Քրանտե-
րէն ստուար հատոր մը (500 էջ) որուն վրայ կը գրու-
ենք համակրելի հայ գիտնականի մը ու բժիշկի մը՝
Տր. Քօլօլեանի անունը: Գրքին վերնագիրն է «Մտային
ու ջղային հիւանդութեանց ախտաբուութիւնը», և կը
կազմէ զասագիրք մը որ արդէն մեծ ընդունելութիւն կը
գտնէ Բարիզի բժշկական համալսարանէն:

Տր. Քօլօլեան իր գրքին ձեռագիրը ներկայացու-
ցած էր Բարիզի Բժշկական Ակադեմիային, որ 1900ին
Պարարժի մրցանակը (600 Քրանք) նուիրեց իրեն, մինչ
իրեն մրցակից ունէր Թուրքի, Շարլ Վալօնի պէ-
տժշկապետներ: Բայց, զայն հրատարակելու համար, Տր.
Քօլօլեան իրեն աշխատակից առած է Բարիզի կեղրու-
նական բանտին բժշկապետ Տր. Կառնիէ, որ գրքին յա-
ռաջաբանը գրած է եւ գրքին տուած է լսկ իր բարձր հեղի-
նակութեան հովանաւորութիւնը:

Տր. Քօլօլեան այս գրքին մէջ խտացուցած է գի-
տութեան նորագոյն ստացումներն ու փորձարկութիւն-
ները մտային ու ջղային հիւանդութեանց մասին, ու,
իրը նախկին ներքին բժիշկ Բարիզի Ղլախտանոցներուն,
իր անձնական գիտողութեանց արգասիքը:

Նոր հրատարակութիւնը՝ շարունակութիւնը կը կազմէ
այն առաւել կամ նուազ ստուար տետրակներուն զորոնք
Տր. Քօլօլեան ահա մէկ քանի տարի է Բարիզ կը հրա-
տարակէ մտային ու ջղային հիւանդութեանց մասին:
Բայց, առաջին անգամն է որ հայ բժիշկ մը Բարիզի մէջ
կը հրատարակէ այօքան ձոխ, ընդարձակ ու կարեւոր
գործ մը:

Երիտասարդ հայ բժիշկին այս նոր ու զեղեցիկ յաջո-
ղութիւնը կ'արձանագրենք այնքան աւելի մեծ գոհունա-
կութեամբ որ, ինքը, իր ուսանողութեան շրջանէն սկսած,
երբեք բանտուած մնացած չէ անձկօրէն իր գիտութեան
«փղոսկրէ աշտարակին մէջ», այլ միշտ պահած է հա-
մերաշխութեան վառ զգացում մը իր ցեղին հետ, ու իբր
գրող, իբր Բարիզի զանազան հայ ընկերութեանց գոր-
ծօն անդամ, ու իբր բժիշկ որ իր խորհրդակցութեան սեն-
եակը եղբայրօրէն միշտ բաց պահած է Բարիզ ինկած
հայ առապեալներուն, միշտ հաստատած է իր գիտա-
կից ըմբռնումը հայ անհատին պատկանող պարտակա-
նութեանց:

ՀԱՅ ԲԱՆԱՍԷՐՆԵՐՈՒՆ

Քոստանբրոզի՛ գարուն կտակուած մեծագոյն խնդիր-
ներէն մին՝ օդին մէջ թռչելու կամ նաւելու խնդիրն է:
Մարդկութիւնը սկիզբէն ի վեր այդ երազը, այդ իղձը

ունեցած է: Գիտնականներ կան որ կը թելադրեն, քիչ շատ խելքի մտեցող բանավարութեամբ մը, թէ քաղաքակիրթ մարդը այդ իղձը ժառանգած է իր «հաւանօրէն ծառերուն վրայ ապրող» նախահայրէն, որուն օգաչու ոռոտտունքները ծառերուն կատարներուն միջեւ՝ նախաշափոյն էին արծուին ճախրանքին: Հեղին զիցաբանութիւնը իկարէսը ունի, որ ի զուր փորձեց օգին մէջ թռչիլ. առաջապահան Դեղալոտը, որուն համար կ'ըսուի թէ առաջատուը հնարեց, նոյն մտահոգութեան գործնական արտայայտութիւնը կը ներկայացնէ. եզրպտական հարթ-քանդակներուն վրայ թեւաւոր մարդիկ կան, որոնք շատ կը նմանին Լիլէնթալ գերմանացիին երբ իր անկարողը հագած է. «Հազարամէկ զիշերներ»ուն մէջ կը յիշէք հարկաւ արօրէէ հրաշալի ձին որուն վրայ օգին մէջ կը սուրայ թաթար թագաւորը. իսկ կրօնականներն մինչեւ Հարաւային Արիւրիկէի Զուլունները և Ովկիանայի Մաօրիները, մարդկութիւնը ամէն տեղ հրեշտակներ ու մահուան ոգիներ երեակայած է որոնք թեւեր ունին ու կը թռչին:

Այսօր, ինչպէս լրագիր կատարողները գիտեն, կոմս Զեբեկինի փորձերը՝ օդապարիկով մը ուզած տեղը երթալու համար, ամէն կողմ ձեռնարկուած փորձերուն ամէնէն կատարեալները կը թուին:

Բայց օդանաւորութեան անցեալին ու ներկային վրայ խօսելու նպատակ չունինք այստեղ: Այս զարտոգութեան բոլոր պատճառն է անզիրերէն թերթի մը մէջ մեր աչքին զարկած սա հատուածը.

«Միջին դարուն մէջ, կ'երևայ որ շատեր ձեռք զարկած են այս օդանաւորութեան հարցը լուծելու՝ լաւագոյն արդիւնքներու արժանի խանդավառութեամբ մը: Ուրիշներս եպիսկոպոսը մեզի կ'ըսէ թէ «Եզուարդ Խոստովանօղին ժամանակ բնակող անպիտան վանականի մը համար կը պատմուի թէ այդպիսի թեւերով կրցաւ աշտարակէ մը թռչիլ մէկ ֆրրուկ տեղ. սերիշ մըն ալ վենետիկ Ս. Մարկոսի զանգակատունէն. ուրիշ մը Նիւրնպերկ. ու Պոստպեքիոս կը խօսի Կ. Պոլսոյ Թիարքի մը մասին որ ատանկ քան մը փորձեց:»

Ահա ո՛րքալ կ'ուզէինք: Չեզի ալ չի՛ թուիր թէ այդ հնարիմաց ու հետաքրքիր ճարտարը որ օգին մէջ թռչելու գործիք մը հնարած ու փորձած է, թիւրք մը չէ, այլ... Հայ մը: Այո, հարիւրին իննըօտը ինը, Հայ մըն է տտիկա, որ հեռաւորութեան մէջ ազգայնութեանց զիրահասկնալի ազիտութեան մը շնորհիւ թիւրքի փոխուած է: Ան ատեն մանաւանդ, թիւրքը զինուոր մըն էր լոկ, ու իր արշաւող բանակներուն հետ կը պտացներ Հայ արհեստաւորներու խմբեր որոնք բերգերը կը կանգնէին, պատնէշները կը շինէին, ականները կը փորէին, խրամանները կը բանային, ու, անշուշտ, զենքերն ու թնդանօթները կը պատրաստէին, կը նորոգէին եայլն: Առնցմէ մէկն էր թերեւս որ, հնարավոր ու յանգուցն,

զաղափարն ունեցած է օգին մէջ թռչելու փորձեր ընելու: Պիտի գտնուի՞ հայ բանասէր մը որ ուզէ մատենագրանի մը խորը երևան հանել այդ Պոստպեքիոսը, ու տնկից առաջնորդելով փնտոել գտնել ու մեզի ներկայացնել այդ վաշխուց հնարիչին անձանօթ ու շահեկան զէմքը:

Լ. Զ.

ԼՈՒՐԵՐ

ՆՈՐՈՎԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ Հայոց վերաբերեալ ռաշադրա հրատարակութեաններ կ'երևան վերջերս: Պ. Խաչատուր Մարտանեան, «Մշակ»ի վաղեմի և հանրաժանօր խմբագիրն ու աշխատակիցը, ամիսներէ հետո ԼԸ Փետրուարի մէջ հայկական խնդիրը հիմնովին կ'առաւանակէր քաղաքական տեսակետերով: Ժրճեմի օրաբերքը այդ յօդուածները իրր խմբագրական կը հրատարակէ:

Նանի Տր. Արքիեպեան առանձին տետրակով հրատարակ հանեց «Փէ դարու Հայոց վաճառականութեանը» վերնագրով խնամեալ ռաշադրա հրատարակութեան մը որ Արեւելեան Ալլարի պարական Հասպէսին 1900ի շարքորդ պրակիւն մէջ հրատարակուած էր: Հեղինակը տօնքէն կ'օգտուի ռաշա խօսի Հայոց մտաւորական շարժումին վրայ: Տր. Արքիեպեանի ռաշադրա հրատարակութեան ներքը Հայոց անենաստուար մեծամասնութեան իսկ անձանօր ըլլալով, անոր հայերէն քաղաքականութեանը գոհութեամբ պիտի ընդունուէր մեր ժողովրդիկէ:

ՆՈՐՈՎԱԿԱՆ ԹԻՒՐԿԵՐԸ մարտի սկիզբները Պոլսոյ մզկիթներու պատերը յայտարարութեաններ փակցուցին, ապահովելով մահմետականներուն քի շուտով իրենց համար ռաշադրա դեպքեր տեղի պիտի ունենան: Առ քրիստոնէից ալ կը ծանուցանեն քի իրենք վախեալու տեղ քի քան մը չունին: Սոչրանը Յանձնախումբ մը կազմեց Երիտասարդ Թիարքերու գործունէութեանը կասեցնելու պաշտօնով: Պոլսոյ քօմիտէն Տաւատ Մահմուտ փաշային հրաշիր կարգաց Երիտասարդ Թիարքերը, ու Հայ եւ Մակեդոնացի յեղափոխականները իր նախագահութեանը համագործակցութեամբ ժողովի հրաշիրել:

ՆՈՐ ԽԱԼԻՍ ՄԸ. Սոչրայեկ կը հաղորդուի որ Էսիտ Համիտ էֆէնտի, իրր Մահմետէն սերեալ, ինքզինքը խալիֆ հռչակած է: Այժմ քաղաքիս կոռակիցներ ռաի. սոչրանը շատ մտահոգութեան մատուցած է: Եւսէնի նոր ապստամբութեանը նոր խալիֆին գրգռումներուն կը վերագրուի: Վերջերս հրատարակեցաւ «Մէքքէ» անունով գիրք մը որ Արաքները կը հրաշիրէ խորտակել Թիարքերուն շուտը: Այս գիրքը մեծ ազդեցութեան առաջ բերած է մասնաշրայէս իտիւս, զիւնոտրական, պաշտօնատար շրջանակներու մէջ: Եւսէն քաղաքիս զինուոր կը զրկուի:

ՍԽԱԼ ՄԸ, ՈՃԻՐ ՄԸ

Բարիգի հայ գաղթականութեան մէջ կշիռ ու հեղինակութիւն ունեցող ազգայիններէն թախանձազին կը խնդրենք, յանուն Հայութեան կենսական շահերուն, որ ամէն ազդեցութիւն ի գործ դնելով՝ Պ. Արշակ Չօպանեանը ու իր Անահիտը օանձահարեն ու թող չի տան որ Հայութեան համար վտանգ մը ըլլայ ան:

Պ. Արշակ Չօպանեան իր թերթին վերջին թիւին մէջ կը պատմէ թէ իր դիմումներուն վրայ Ֆրանսական կառավարութիւնը երեք մարտանաւ զրկեւր է կիլիկիոյ շրջերը, որպէս զի Ատանայի կուսակալ Էնիս փաշային թող չի տան ի գործ դնել իր մտադրած Չարգերը Այնթապի մէջ ու շրջակայքը:

Ընդունելով որ պատմուած իրողութիւնը ճիշտ ըլլայ, կը հարցնենք ամէն ողջամիտ ու իր ցեղը ճշմարտապէս սիրող սրտոցաւ հայու՝ թէ այդ իրողութիւնը հրապարակելը սխալ մը չէ, ոճիր մը չէ:

Պ. Չօպանեան ամէնէն առաջ ինք կ'ընդունի թէ ֆրանսական կառավարութիւնը միայնակ անկարող է ու եւ զձեռնական բան ընելու մեղի համար: Պ. Չօպանեան գիտէ թէ բոլոր մեծ պետութիւնները միասին բողոքեցին այդ արինկզակ Էնիս փաշային Ատանայի կուսակալ անուանուելուն դէմ, և օսակայն չկրցան զանի պաշտօնանկ ընել տալ: Արդ, այս հանգամանքներուն մէջ, ինչ հարկ աշխարհի առջեւ հրապարակել թէ մարտանաւերուն առաջուր Հայերու զրգումովն է, ու այդպէսով ձրի ու անօգուտ զրգումութիւն մը ուղղել օուլթանին:

Պ. Բիւր Բիւրեան, որ, թէեւ օտարական, շատ մը կարծեցեալ հարեմաւորներէ ու գործիչներէ աւելի օրոցաուութեամբ և անշահախնդրութեամբ կը սիրէ մեր ցեղը, իր Բրօ Արմէնիային մէջ պարզապէս ֆրանսական մարտանաւերուն Մէրսին զրկուելուն լուրը յիշատակելով շատացած էր, և ֆրանսական կառավարութեան այդ գործին իբրև մղիչ զրուատած Պ. Տընիս Գոշէն, Պառոս տ'Էսթօրնէլ և Պ. Էօժէն Ֆուանիէն երեսփոխանները, առանց ատոր մէջ անձնական օին փառք մը, հիւանդոտ ցուցամուրութեան գոհացում մը փնտռելու: Գործը, այդ կերպով, կը ներկայացուէր իբր ուղղակի Ֆրանսական Խորհրդարանին երեք մեծ կուսակցութիւնները (պահպանողական, չափաւոր եւ ընկերվարական) մարմնաւորող ազդեցիկ երեսփոխաններէ ու՝ ասոնց ազդեցութեանը հետեանքով՝ ֆրանսական կառավարութեանն բղխած, ու իր ազդեցութիւնը կրնար ունենալ, անխառն, թիւրք կառավարութեան վրայ:

Բայց կ'երևայ թէ ասիկա չէր կրնար բաւել Պ. Արշակ Չօպանեանի հաշիւներուն: Պէտք էր որ աշխարհք արարատ—հոգ չէ թէ սուլթանն ալ մէկտեղ—գիտնար թէ Հայերն են որ ֆրանսական կառավարութիւնը մղած են

այդ գործին: Պէտք էր որ գիտցուեր թէ ատիկա ֆրանսական կառավարութեան ընդհանուր քաղաքականութենէն բղխած գիտակից գործ մը չէր, այլ Հայերու դիմումներու վրայ եղած գիպուածական արարք մը:

Գալով Պ. Տէլքաօէի ու Պ. Միլոսնի, կ'երևակայէք անշուշտ թէ ինչ գաղափար կազմելու են մեր ցեղին քաղաքագիտական յատկութեանցը և վարուողութեանը վրայ երբոր իմանան—և թիւրք կառավարութիւնը կամ Բարիգի օսմանեան դեօպանատունը ասանկ առիթները չեն փախցնէր, որովհետեւ մեր թշնամիները մենէ շատ խելացի են—թէ հայ թերթ մը գտնուած է, և որ կը պարծենայ թէ այդ ամէնը լոկ իր դիմումին հետեանքովը եղած բան մըն է: Պ. Միլոսն անշուշտ զղջացած ըլլալու է իրեն ուղղուած նամակի մը պատասխանած ըլլալու գոտ քաղաքավարական պարտքը կատարած ըլլալէն:

Ահ, մինչեւ հիմակ մեր ազէտքնեցուն մեծագոյն պատճառն եղած են մեր շատախօսութիւնը, ցուցամուրութիւնը, պօտտախօսութիւնը, եղածը ու չեղածը տանիքներուն վրայ պոռայ կանչելու ատաւոր մարմալը, ու զեռ մեզի խրատ չեղաւ ասիկա: Չորս տարի է որ ատար դէմ կը մաքառինք: Պ. Արշակ Չօպանեան նոյն զրութեանը կը հետեւի, եւ Բարիգի մէջ հայկական դատին մատուցած իր գիւրիս բայց այսուհանդերձ գնահատելի ծառայութիւնները միւս կողմէ կը չէզոքացնէ սխալներով, որոնք օճիրներ են Հայութեան շահերուն դէմ, ու Հայ ազգին անգամ մը եւս առիթ կուտայ գոչելու «Ո՛վ Աստուած, պաշտպանէ զիս բարեկամներէս, թշնամիներու հոգը ես վրաս կ'անեմ»:»

Կը կրկնենք, թախանձազին կը խնդրենք Բարիգի հայ գաղթականութեան բոլոր հեղինակաւոր անդամներէն ու կազմակերպեալ մարմիններէն—Հայրենասիրաց Միութիւն, Հօգաբարձութիւն, Բարեգործական ընկերութիւն եւ այլն—որ իրենց բոլոր ազդեցութիւնը ի գործ դնեն Պ. Արշակ Չօպանեանի և իր Անահիտին վրայ, որ իր բոլոր գործունէութեանը մէջ միայն և միայն հայութեան շահերը աչքի առաջ ունենայ:

ՀԱՍՏԷ ԵՒ ԲԱԾՆԵԳԻՆ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ կը հրատարակուի ամէն ամսու 1 ին եւ 15 ին: Բաժնեգիրն է Եւրոպայի համար տարեկան 10 եւ վեցամսեայ 5 ֆրանք, Ամերիկայի համար տարեկան 2 ու վեցամսեայ 1 տալար:

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ վերաբերեալ նամակ ու բաժնեգիր զրկել —

L. FRANK,
27, CHESTERTON ROAD,
(ENGLAND) LONDON, W⁹